

Stadsrum för social mångfald

- allas rätt till vistelse i staden

Public spaces supporting social diversity

- everyones right to dwell in the city

Ionna Olsson

Lina Störby

Stadsrum för social mångfald

Public spaces supporting social diversity

Ionna Olsson och Lina Störby

Handledare: Tiina Sarap, SLU Alnarp,
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Gunilla Lindholm, SLU Alnarp, Institutionen för
landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsarkitektur

Kurskod: EX0649

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2013

Omslagsbild: Författarna

Serietitel, nr: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU

Delnummer i serien:

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Social mångfald, landskapsarkitektur, stadsrum, gestaltning, torg

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för Landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Landskapsarkitektur

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammandrag

Abstract

Förord

Inledning	7
Bakgrund	7
Frågeställningar	7
Mål och Syfte	7
Material och Metod	7
Avgränsningar	8
Definition av begreppet social mångfald	8
Värden av social mångfald i stadsrum	10
Vår definition av social mångfald	12
Att gestalta för social mångfald	13
Barnperspektiv	13
Delsammanfattning – Barnperspektiv	15
Genusperspektiv	15
Delsammanfattning – Genusperspektiv	19
Kulturella möten	19
Delsammanfattning – Kulturella möten	21
Äldre i staden	22
Delsammanfattning – Äldre i staden	24
Trygghet för alla	24
Delsammanfattning – Trygghet för alla	26
Tillgänglighet för alla	26
Delsammanfattning – Tillgänglighet för alla	27
Observationsstudier	28
Val av plats	28
Utförande av observation	30
Utförande av intervjuer	31
Resultat	31
Delsammanfattning – Observationsstudier	34

Diskussion och Reflektion	35
Jämförelse av observation-, intervju- och litteraturstudier	35
Metoddiskussion	37
Källkritik	37
Vidare forskning	38
Källförteckning	39
Elektroniska källor	39
Tryckta källor	40

Sammandrag

Målet med vår uppsats har varit att ta reda på om och hur gestaltningen påverkar den sociala mångfalden i stadsrummet. Vi grundar vårt arbete på en tanke om allas rätt till stadsrummet och ville undersöka om det finns faktorer som kan vara exkluderande för vissa samhällsgrupper. Inledningsvis har vi tagit del av litteratur som har olika sätt att se på begreppet social mångfald och dess värden för att närma oss en egen definition. Genom litteraturstudier samt passiva observationer och intervjuer utförda på två centralt belägna torg i Malmö har vi studerat hur olika människor interagerar med den gestaltade utemiljön. Då vi jämfört resultat av litteraturstudier, observationer och intervjuer har vi funnit flera gemensamma slutsatser men också motsägelser. Vi har nått en insikt om hur lika vi människor är i användandet av stadsrummet. Vi förväntade oss att se större skillnader och ville identifiera olikheter att värna om. Istället har vi funnit flera gemensamma nämnare som alla människor eftersträvar.

Nyckelord: Social mångfald, landskapsarkitektur, stadsrum, gestaltning, torg.

Abstract

The aim of this essay has been to find out if and how the design of public space affects social diversity. Our work is based on a democratic thought that implies everyone's entitlement to sojourn in the city and we wanted to investigate if certain elements can appear excluding to certain groups of society. Initially we studied literature with different points of view regarding the term social diversity. We have examined how people interact with their designed outdoor environment through literature studies plus passive observations and interviews executed on two squares situated in the center of Malmö. When comparing results derived from literature studies, observations and interviews we have found several common denominators but also contradictions. We have reached a knowledge of how similarly people use public space. We expected to see bigger differences and wanted to identify diversities to preserve. On the contrary we found multiple common features that all people strive.

Keywords: Social diversity, landscape architecture, public space, design, square.

Förord

Vi är två studenter på Landskapsarkitektprogrammet, SLU Alnarp, som under vår utbildning vid flera tillfällen har stött på begreppet social mångfald utan att riktigt känna att vi behärskar det och detta har väckt en nyfikenhet hos oss. När vi sedan skulle välja fråga för kandidatuppsatsen kände vi båda att ett samarbete inom detta komplexa ämne, som man inte riktigt kan ta på, skulle göra arbetet roligt och utvecklande. Vi älskar att studera hur människor och former i staden interagerar och hoppas på att kunna bidra med tänkvärda reflektioner kring detta. Vi vill tacka våra medstudenter och vår entusiastiska handledare Tiina Sarap som lotsat och utmanat oss med kluriga frågor, men också påmint oss om att det viktiga är vad vi lär oss längs vägen.

Jonna Olsson
Alnarp, 2013-05-28

Lina Störby
Alnarp, 2013-05-28

Inledning

Bakgrund

”*First we shape cities –then they shape us*” (Gehl, 2010:9) Detta citat av den danska arkitekten Jan Gehl kan ses som en sammanfattning av vad vi undersökt i detta arbete. Vi har studerat hur stadsrummets utformning påverkar människor och deras vistelse i staden. En stor del av Sveriges befolkning lever i en urban miljö tätt tillsammans. I staden blir mångfalden påtaglig och en mängd olika intressen och livsstilar sammanstrålar. Vi grundade vårt arbete på en demokratisk tanke om att alla har rätt till stadens rum. Vi var också nyfikna på en diskussion kring vad begreppet social mångfald egentligen innefattar.

Frågeställningar

- Kan man främja att stadsrum accepterar och stödjer en variation av livsstilar och egenskaper hos folket som använder staden?
- Hur skapar man ett stadsrum som bidrar till att undanröja fördomar och främja gemenskap mellan olika människor?
- Hur kan man undvika att exkludera samhällsgrupper i stadsrum?
- Vad innebär Social mångfald?

Mål och Syfte

Vi vill först ta reda på *om* gestaltningen påverkar den sociala mångfalden i stadsrummet och i så fall *hur*. En förståelse för hur människor använder stadsrummet blir viktig i vår fortsatta yrkesutövning. En betydelsefull första del och grund i arbetet blir att definiera begreppet social mångfald ur ett tvärvetenskapligt perspektiv genom litteraturstudier. Vi ämnar inte finna ett definitivt svar på våra frågor utan målet blir att nå en större förståelse inom ett komplext område.

Material och Metod

Genom tvärvetenskapliga litteraturstudier och passiv observation samt platsintervjuer, har vi undersökt hur platser används och fungerar. Genom att använda flera olika undersökningsmetoder som litteraturstudier, passiv observation och intervjuer har vi tillämpat triangulering vilket leder till att man får ett brett angreppssätt och därmed en mer djuplodande analys utifrån flera olika infallsvinklar (Patel och Davidson, 1991:104).

Litteratur inom ämnet social mångfald med flera underkategorier som barnperspektiv, genus, etnicitet och integration samt äldre söktes via de databaser som SLU tillhandahåller, exempelvis Primo, Epsilon, Libris och Google Scholar. Vid sökandet av litteratur användes sökord som; social diversity, urban, design, social mångfald, stadsrum, landscape architecture, landskapsarkitektur, äldre, etnicitet, genus, barn, tillgänglighet m.m. När vi påbörjat sökandet efter adekvat litteratur var en stor hjälp att studera andra examensarbetens litteraturval inom liknande ämnen. I flera fall har vi även refererat examensarbeten skrivna av studerande på högskola/universitet som kunskapssammanställningar för att inom vår begränsade tid kunna ta del av fler ämnesområden och använda de slutsatser som andra studenter nått fram till. Även om dessa arbeten inte anses ha så hög vetenskaplig status som en avhandling eller vetenskaplig artikel har de genomgått en form av granskning för publicering vilket inger trovärdighet.

Genom passiv observation har vi jämfört två torg med liknande förutsättningar gällande centralt läge i staden vilka däremot skiljer sig åt i sin utformning. Vi har valt Lilla Torg och Triangelorget i Malmö. Dessa torg ligger som sagt båda centralt i staden och har en storlek som blir möjlig för oss att överblicka. Inför observationen av platserna studerades dess fysiska förutsättningar och vilka funktioner som finns i anslutning, till exempel verksamheter och stråk i området. Vi har valt att utföra en passiv observation eftersom vi ville studera hur platser fungerar i vardagen utan att själva påverka resultatet. Observationen handlade bland annat om att dokumentera hur många som passerat i förhållande till hur många som stannat på en plats. Vilka stannar och vad gör de? Observationen har utförts med kvalitativ basis eftersom det som studerats är mjuka värden som inte konkret går att mäta utan resultatet grundar sig på våra personliga upplevelser av vad som händer på platserna (Patel, 2003:14). Därför blir frågor som mångfald i etnicitet omöjlig att studera utifrån bara observation. Andra faktorer som ålder, kön och vissa tillgänglighetsaspekter är lättare att utläsa genom observation utan att bli fördomsfull.

I samband med Observationerna gjordes också spontana intervjuer med människor som vistades på torgen. Vi ställde frågor kring hur de använde platsen, om de velat förändra något på platsen och i så fall hur det hade påverkat deras användning av torgen. Se utförligare beskrivning av observationer och intervju under rubrik ”Observationsstudier” i senare del av uppsatsen.

Avgränsningar

Vi har valt att studera hur gestaltningen påverkar den sociala mångfalden i stadsrummet. Med gestaltning menar vi platsens fysiska form, skala, funktion, material och möblering. I vårt arbete vill vi konsekvent ha med oss en medvetenhet om att staden som helhet påverkar vilka som använder stadsrum och rörelserna mellan dessa. Som sagt ämnar vi inte att finna några definitiva svar på våra frågor utan målet blir att nå en större förståelse inom ett komplext område.

Givetvis påverkar tid på dygnet, årstid och väderlek i mycket hög grad användandet av staden men detta är aspekter som vi inom vår tidsbegränsning inte kunnat beakta eller undersöka. Även faktorer som slitage och skötselnivå kan antas spela in i påverkan av hur folket använder stadsrummet men också det har vi tvingats förbise i det här arbetet.

Definition av begreppet social mångfald

Inom landskapsarkitekturen används ofta ord som mångfald, integration och social hållbarhet i diskussioner kring hur vi skall utveckla våra städer och dess rum. De här begreppen verkar oftast syfta till någon positiv mening, något att eftersträva. Men vad menas egentligen med begreppet social mångfald? Och vad finns det för positiva och negativa aspekter av social mångfald? För att undersöka betydelsen har vi tagit del av andras perspektiv av frågan för att komma lite närmare vår egen definition.

I kandidatuppsatsen *Mångfaldens mångfald inom stadsplanering* (Stockholm, 2010) skriven av Anna Lindblad har hon undersökt olika aspekter av social mångfald genom att studera litteratur inom infrastruktur och integration. Lindblad kommer fram till att mångfald utgår från människan

och dess karaktärsdrag (2010:2). Ordet förekommer i ordlistor ofta synonymt med stor mängd eller pluralism (Lindblad, 2010:7). Inom stadsplanering kan mångfald även syfta på bebyggelsen och dess typ (Lindblad, 2010:2). Lindblad kommer alltså fram till att social mångfald syftar på en stor mängd av något, en variation, ofta något som är annorlunda än den rådande normen. Ofta menas variation av etnicitet och kultur. Vilken av dessa aspekter man menar beror av, hur och i vilket sammanhang man använder begreppet mångfald (Lindblad, 2010:8).

Lindblad har genom att ta del av litteratur och genomförda intervjuer tittat på hur meningen av mångfald behandlas inom planering. Hon har även utforskat Nacka kommuns förhållningssätt till mångfald i arbetet med dess nya översiktsplan. I kommunen finns en yttrad vision om ”öppenhet och mångfald”. Då Lindblad har studerat inhämtad information strukturerar hon den till tre klasser för att visa hur mångfalden hanteras i arbetet med planering. Hon benämner klasserna som Begreppet, Planeraren och Processen (2010:2). Under avsnittet om Planeraren tar Lindblad upp att planeraren kan ha ett stort inflytande över hur mångfald beaktas i arbetet. Trots att planeraren skall följa politiska beslutsfattare skall de också fungera som sakkunniga och därför beaktas ofta deras åsikt (2010:10).

”Att planera för mångfald handlar mycket om att förstå variationen hos människor och olika livsmönster. För att lyckas med detta krävs att planerare har förmågan att se sina förutfattade meningar och värderingar...” (Lindblad, 2010:10)

Lindblad menar att mångfald på planerarens arbetsplats är en viktig grund. Personer med lika egenskaper och tänkesätt löser ofta problem på samma sätt. En mångfald på arbetsplatsen ger upphov till fler sätt att se på och lösa problem mer nyskapande men det kan också generera konflikter. Konflikter kan föra arbetet framåt men kan också leda till verkninglöshet. Därför krävs insikt i hur man jobbar med mångfald redan på arbetsplatsen för att nå en positiv effekt (Lindblad, 2010:11-12). Mångfald hanteras och beaktas i flera skeden i planeringen och författaren finner att Nacka kommuns sätt att arbeta med social mångfald i samhället, i flera fall går i linje med vad man i litteratur menar är en planering för att främja social mångfald (Lindblad, 2010:2).

Lindberg menar att mångfald är ett mjukt begrepp vilket medför svårigheter i arbetet med planering för mångfald men det öppnar också för möjligheter (2010:2). Eftersom begreppet mångfald beror av hur man från person till person tolkar det i olika situationer kan det medföra en svårighet att omsätta politiska visioner i konkret verklighet (Lindblad, 2010:8). Följande citat visar en slutsats Lindblad når kring begreppet mångfald inom stadsplanering:

”Sammanfattningsvis kan begreppet mångfald inom stadsplanering innefatta olika aspekter, från att vara ett ospecificerat värde, handla om variation i den fysiska miljön, olika upplåtelseformer och användning till att ses som stadsmässighet och hänsyn till de olikheter vi människor innehar.” (Lindblad, 2010:9)

I den vetenskapliga artikeln ***Integration, en samtidspegling***, skriven av sociologen Margareta Popoola, lyfts frågan: *”Vilka mekanismer i vårt samhälle är det som inne- och utesluter, delar upp och drar samman?”* (2002:3). Författaren är verksam i IMER, International Migration och Etniska Relationer, vid Malmö högskola. I texten behandlas social mångfald med fokus på

integration och Popoola börjar med en djuplodande diskussion kring hur begreppet Integration kan tolkas och användas. Hon menar att integration likt mångfald är begrepp som ofta används allmänt i samhällsdebatten men endast i undantagsfall definieras. Popoola tar avstamp i sociologins traditionella grundpelare, solidaritet och gemenskap, och menar att dessa punkter är grunden också för integrationsbegreppet (2002:7). Författaren anser att integration är nära sammanlänkat med andra mångfaldsfrågor som genus, åldersgrupper och ungdomskulturer även om hon i texten endast berör dessa infallsvinklar flyktigt (2002:8).

”Integration är inte fristående från andra frågeställningar som genus, åldersgrupper, ungdomskulturer eller andra kompletterande infallsvinklar som endast berörs perifert [...] Samtliga aspekter är delar som tillsammans kan ge en större helhetsbild av integrationsbegreppets framväxt och komplexitet.” (Popoola, 2002:8)

I sin undersökning av begreppet integration kommer Popoola fram till en rad värden som förknippas med integration: sammanfogning, jämlikhet, rättvisa, utjämning, blandning, interaktion, inkludering, delaktighet, tillit och funktionell integration (2002:13).

”De integrationspolitiska målsättningarna är att uppnå lika rättigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund och att uppnå samhällsgemenskap med samhällets mångfald som grund.” (Popoola, 2002:32)

I textens avslutande del skriver Popoola om att mångfald i fråga om integration handlar om att i samhället låta folk med olika erfarenheter och historia mötas för att uppnå ett heterogent samhälle som byggs på ”..rätten att vara olik..” (2002:71). Detta är en utmaning med solidaritet och gemenskap som mål och viktiga verktyg för att nå dit blir en samhällelig retorik som signalerar dessa värderingar (Popoola, 2002:71).

Värden av social mångfald i stadsrum

I boken *Den amerikanska storstadens liv och förfall* beskriver Jane Jacobs funktioner och kritiserar den på 60-talet rådande stadsplaneringen som karaktäriserades av funktionsuppdelning och storskalighet som möjliggjorts på grund av bilismen. Jacobs introducerar nya principer för social och ekonomisk vitalitet (Jacobs, 1961:25). Jacobs lovprisar mångfald, är slagkraftig i sina argument och menar att det är en förutsättning för en fungerande stad. Hon behandlar hela staden genom att föra ett brett resonemang kring mångfald av ekonomi, miljöer, besökare, invånare, verksamheter och funktioner (Jacobs, 1961).

Jacobs menar att stadens ekosystem, likt ett naturligt ekosystem, behöver mångfald för att överleva. Vidare skriver hon att systemet är mycket skört eftersom de mindre delarna är djupt beroende av varandra och tillsammans bildar något större, en helhet (Jacobs, 1961:17). Jacobs hävdar att levande och populära områden hyser en stor mångfald av verksamheter som stödjer varandra ekonomiskt och socialt. I ett sådant område kan man förvänta sig att hitta andra typer av mångfald som till exempel i kulturutbudet, sina miljöer, befolkningen och besökarna (Jacobs, 1961:36 och 174). *”En inriktad blandning av olika användningsområden i storstaden är inte densamma som kaos. Tvärtom står den för en komplex och högt utvecklad form av ordning.”* (Jacobs, 1961:251)

Vidare trycker Jacobs på hur viktigt det är med en stark mångfald i stadskärnan och menar att ett levande centrum påverkar hela staden positivt. Har komplexiteten slagit rot där kan den sedan sprida sig vidare utåt till andra stadsdelar (Jacobs, 1961:191 och 204). I stadens centrum föds social sammanhållning genom att människor möts och idéer och pengar utbyts (Jacobs, 1961:478).

”Det är sant att trista, stillastående städer innehåller fröna till sin egen undergång och inte så mycket mer. Men levande, mångskiftande, intensiva städer bär inom sig fröna till sin egen pånyttfödelse, och där finns energi så att det räcker även till problem och behov utanför dem själva.” (Jacobs, 1961:478)

I artikeln *Does diversity in urban space enhance intergroup contact and tolerance?* undersöker kulturgeografen Terje Wessel hur mångfald påverkar kontakten mellan olika samhällsgrupper och förståelsen för varandra däremellan. Wessel jämför olika studier inom psykologi samt kontaktteori och lyfter fram hur komplex frågan om social mångfald är. Wessel betonar att social mångfald genererar en ökad tolerans samhällsgrupper emellan och går till skillnad från Jacobs in mer på ett detaljerat och psykologiskt plan om vad som sker vid kontakt mellan människor (Wessel, 2009). Wessel skriver att själva begreppet social mångfald kan innebära viss förvirring och klargör i sin text sin definition som en blandning av människor med olika bakgrund, tro och livsstilar. Han visar på att teorin om att ömsesidighet och förståelse bottnar i urban mångfald är utmanad och uppmanar till ett utbyte av idéer mellan urbanhistoriker, arkitekter, konstnärer, sociologer och kulturgeografer (Wessel, 2009:6).

Wessel frågar sig varför och hur flyktig kontakt på en offentlig plats kan resultera i tolerans. Forskningen inom kontaktteorin visar flera olika resultat. En ställning hävdar att fördomar kan reduceras förutsatt att gruppmedlemskapet är framträdande vid mötet mellan människor, alltså under förutsättning att grupprepresentanter möts. En annan del av forskningen framhåller att individens identitet är viktigare och betydelsen av att finna likheter som exempelvis delade värderingar och intressen (Wessel, 2009:7). Vidare betonar Wessel att kontaktens effekt på fördomar är beroende av i vilken miljö mötet sker. Effekten är svagast i samband med turism, mellanstark vid situationer som innefattar till exempel jobb, skola och boende och starkast i rekreationssammanhang (Wessel, 2009:8).

Nya studier kring samspelet på urbana platser visar ett tydligt samband mellan täta städer och tolerans. De visar också på att denna tolerans främst utvecklas på offentliga platser (Wessel, 2009:11). En del av den aktuella forskningen inom psykologin menar att tolerans antagligen är en funktion av mångfald i sig, även utan rättfram kontakt, genom att uppfattningen om vad som är normalt och onormalt ändras (Wessel, 2009:12).

De traditionella kontaktstudierna bygger på att människor är på samma plats vid samma tidpunkt men behandlar sällan miljöns påverkan på kontakt, tolerans och integration (Wessel, 2009:14). Täthet och närhet sågs förr som de viktigaste förutsättningarna för kontakt, speciellt på 1960- och 1970-talet. Wessel menar att det idag finns ett ökat erkännande av landskapet och dess kvaliteters betydelse för effekterna av mångfald. Kvalitéer som påverkar utfallet av mångfald kan till exempel vara platsens fysiska kopplingar till historien, utrymme för lokal anpassning, form, underhållning och en blandning av funktioner (Wessel, 2009:15).

Måste social mångfald finnas på alla platser i staden?

Jacobs skriver att människor på samma plats inte får var för olika varandra och tar upp ett exempel ifrån New York där man byggt en ny opera på samma gata som ett boende för låginkomsttagare. Jacobs menar att det är ett meningslöst möte där de ekonomiska kontrasterna är allt för stora (Jacobs, 2005:190). Att placera en sådan funktion, dit rika kommer för att spendera sina pengar, i en boendemiljö för mindre bemedlade innebär en konflikt i sig.

Grunden till integration menar Popoola (2002) är solidaritet och gemenskap. Vi ställer oss frågan om hur man uppnår dessa värden i en stad? Gemenskaper menar vi kan finnas på flera nivåer i staden, i bostadskollektivet, kvarteret, stadsdelen, staden, kommunen, nationen osv. Solidariteten mellan och inom dessa gemenskaper utgör grunden för att alla i samhället skall känna sig delaktiga och värdesatta, en förutsättning för att också känna sig lika erkända inför den överordnade gemenskapen. Den sociala mångfalden kan finnas både inom gemenskaper men också i skillnaderna mellan dessa. Så länge en solidaritet inför den överordnade gemenskapen inte går förlorad utan ömsesidig respekt mellan gemenskaperna säkerställs kan samhället inbringa värden av social mångfald. Om människor i en stadsdel exempelvis känner sig eftersatta eller ovälkomna i staden som överordnad gemenskap kan denna förlora respekten inför överordnade insatser och beslut.

I samhället med social mångfald blir stadsrum viktiga platser för att bygga upp denna solidaritet och i olika delar av staden kan olika gemenskaper värnas. Kanske finns stadsrum eller platser avsedda för vissa lokala gemenskaper medan andra är avsedda för att värna den större gemenskapen i staden. I de centrala stadsrummen kan man mötas i samförstånd och en avgörande faktor för fungerande allmänna platser blir att ingen gemenskap exkluderas, då kan människors solidaritet och värden av mångfald gå förlorade. Som landskapsarkitekter vill vi bli medvetna om hur man kan värna denna utmaning för att skapa ett stadsrum som bidrar till social mångfald i gemenskap och solidaritet.

Vår definition av social mångfald

Social mångfald har liksom många besläktade begrepp, däribland integration, olika betydelse beroende på vem som tar ordet i bruk. Flera författare återkommer till en uppfattning om att social mångfald utgår ifrån en variation av människor med olik socioekonomisk ställning och olika egenskaper som etnicitet, kön, kultur och ålder. Denna definition stämmer också in på hur vi ser på begreppet social mångfald.

Att en mångfald av människor lever i samförstånd snarare än i rangordnande normer, med ömsesidig respekt och lika rättigheter till olika livsstilar tror vi kännetecknar en fungerande, integrerande demokrati där den sociala mångfalden tas tillvara och de värden som Popoola (2002) identifierar blir produkter av harmonin; sammanfogning, jämlikhet, rättvisa, utjämning, blandning, interaktion, inkludering, delaktighet, tillit och funktionell integration.

Att gestalta för social mångfald

I vårt sökande efter en diskussion och fördjupning kring hur en stad för social mångfald kan se ut har vi tagit del av andras syn på vad och hur man kan beakta olika aspekter med hänsyn till olika grupper i samhället vid utformandet av en stad där ingen får exkluderas.

Barnperspektiv

Barns rätt till stadsrummet glöms ibland bort och upplevs inte alltid som självklar. Vi vill i den här uppsatsen belysa barns särskilda behov och intressen likväl som vuxnas. Barn formas i staden inte bara till morgondagens vuxna utan tillför också ett ovärderligt liv och värde i sig genom sin lekfullhet och kreativitet.

I Movium Magasin nr 4 år 2012 behandlades begreppet barnperspektiv som tema för numret. Då landskapsarkitekten Anna Lenninger intervjuade kulturgeografen Sofia Cele ställdes frågan om man verkligen kan begära att en planerare eller arkitekt ska vara bra på att samverka med barn, eftersom alla inte kan vara lika bra på att samverka med andra människor. Cele svarar att det är ett krav att kunna uppmärksamma hur människor oavsett ålder använder en miljö. Därtill framhålls i intervjun att man genom att inte ta hänsyn till vad som är betydelsefullt i barnens miljö begår övergrepp som är direkt odemokratiska (Lenninger, 2012:17-18). ”*Det är planerarens och landskapsarkitekters förbannade skyldighet att lära sig ta in hur folk använder platser!*” (Cele i Lenninger 2012:18)

I uppsatsen *Barn av vår stad – en studie om barns möjlighet till lek längs gågatan i Uppsala* skriven av landskapsarkitektstudenten Kajsa Åström vid SLU, Ultuna studeras principer som blir intressanta för frågor kring hur man kan inkludera barn i staden. Åström lyfter inledande fram en problematik kring att ge rum för barns behov av lek i en allt tätare stad. I uppsatsen undersöks om en gågata i Uppsala kan fungera som lekmiljö och vilka positiva eller negativa egenskaper den har utifrån frågan (Åström, 2012:1). Genom litteraturstudier urskiljer författaren ett antal attribut som bjuder in till lek.

Föränderlighet som väder och naturens processer fascinerar barn. Genom att något förstörs och något annat skapas ur förändringen entusiasmeras barn. Vattnet är ett material som ständigt förändras och lockar till lek. Det kan vara regnvatten eller andra vattensamlingar. Också när vatten får påverka andra material uppnås en attraktion (Åström, 2012:6). En *Detaljnivå* och mindre *skala* i rum och element i staden gör att barn har något att utforska och därmed lättare kan förhålla sig till platser. Också eftersom barn uppfattar miljön omkring sig i en annan skala blir detaljer speciellt viktiga och påtagliga (Åström, 2012:6). *Nivåskillnader* identifieras som något som ger större dynamik åt rörelser och lek. Genom att bestiga höjder eller klättra och kana lär barn känna sin kropp och stärker sin tillit till sin egen förmåga. Om barn enkelt kan *Orientera sig* i ett område känner de sig tryggare och vågar bege sig ut med större rörelsefrihet. Då öppnas större möjligheter till att träffa fler barn och leka roligare. För att barn ska hitta och våga ta sig fram är det viktigt att områden inte utformas enformigt och repeterande (Åström, 2012:7).

Åström förklarar att både barn och vuxna vill vara tillsammans med andra människor och ta del av vad som händer. För barns utveckling är det viktigt att vara en del av vuxnas sociala liv för att få

förståelse och insikt, men också för att integreras i samhället. Barns relationer till varandra som vänner är också oerhört betydelsefulla och tillsammans leker barn mer varaktigt (Åström, 2012:7). Åström menar att för att föräldrar ska låta sina barn gå ut och leka men också för att barnen själva ska våga leka, är *säkerheten* avgörande. Men om säkerheten överdramatiseras kan en plats istället bli innehållslös (Åström, 2012:8). På platser med stor *variation* blir möjligheterna till lek större. Variation i material, färger, och form uppskattas särskilt av barn menar Åström. Också en varierad rumslighet där man kan gömma sig, hitta avskildhet eller titta fram kan vara bidragande till en mer spänningsfylld lek (Åström, 2012:8).

Om en plats dessutom enkelt kan *förändras* blir den särskilt intressant för barn, de kan med löst material påverka sin omgivning som en lek i sig (Åström, 2012:1). Att kunna använda naturens detaljrikedom och lösa material i leken bidrar till att barnet kan markera en plats som sin egen och utveckla ett samarbete samt känsla av trygghet (Åström, 2012:8). I Åströms undersökande av gågatan i Uppsala inventerades vilka av dessa attribut man kunde hitta som exempelvis platser för balansgång, socialt liv, vatten som intressant element, detaljrikedom och rumsbildningar. Flera av dessa saker identifierades på platsen men många attribut skulle också kunna förstärkas. Författaren föreslår att man genom exempelvis mer växtlighet skulle kunna erbjuda mer löst material och därmed fler lekmöjligheter (Åström, 2012:19).

Åström tar avslutningsvis upp att barn har svårt att föra sin talan i samhället, därför är det viktigt att personer inom samhällsplanering värnar om deras behov av bra lekmiljöer i en allt tätare stad. Ett barn upplever platser med alla sina sinnen genom leken, ett sätt att uppleva allt det man möter. Ofta förpassas dock barnens lek till avskilda lekplatser och de förväntas uppträda som vuxna på andra platser. Barns behov av att få leka beaktas inte tillräckligt idag vid utformningen av städer menar Åström. Genom leken bygger barnet upp en trygghet i sin omgivning. Också barn i städer behöver få etablera en sådan trygghet i sin närmiljö (Åström, 2012:3).

Maria Kylin, Landskapsarkitekt verksam vid institutionen för landskapsplanering på SLU Alnarp, skriver i sin avhandling *Från koja till plan Om barnperspektiv på utemiljön i planeringssammanhang* om barns uppfattning, erfarenhet och användning av utemiljön. Kylin undersöker också vilken roll barnperspektivet kan ha i planeringssammanhang (Kylin, 2004:10). Inledande citerar Kylin Ylva Gisléns uttalande om barns rätt till staden i tidningen sydsvenskan:

"[...] Se där en utmaning för det kommande århundradet! Att bygga och omforma städer ur barnets perspektiv, med mötesplatser både inne och ute, sinnliga boplatser där leken självklart får rum på gator, torg och vilda mellanrum. Demokratiska städer för människor: stora som små" (Ylva Gislén, Sydsvenskan 16 mars 1998 citerat i Kylin, 2004:4)

Kylin skriver om att barnforskare har visat att synen på barn som "blivande vuxna" idag övergått till att se barnens egna värden och vikten av att skapa förutsättningar som hjälper dem att med tiden bli kompetenta vuxna människor (Kylin, 2004:20). I samband med att synen på barn förändrades under förra sekelskiftet började man också ifrågasätta hur bra staden, med sina riskfyllda miljöer, var för barn. Problemet löstes genom planering av avskilda platser speciellt avsedda för barn, som till exempel lekplatser och skolgårdar. Detta har lett till att barn idag inte har en självklar plats i staden vid sida om de vuxna. Kylin vill inte i sin avhandling studera de

platser som planerare avsett för barn utan de platser som barnen själva tycker är viktigast (Kylin, 2004:21). Kylin poängterar dock vikten av en genomtänkt fysisk planering även av separerade platser ämnade för barn. Då barnperspektivet blir en allt viktigare fråga i samhällsplaneringen menar Kylin att det känns väsentligt att inkludera barn även i stadens resterande miljöer och därmed stödja deras rätt att ta plats i samhället. Att som barn röra sig i stadsmiljöer tillsammans med vuxna kan ses som en förberedelse och förståelse för vuxenlivet. Kylin utför en rad undersökningar tillsammans med barn och frågar till exempel en grupp om vad de tycker om kojor. Resultatet av denna undersökning leder till en slutsats om hur barns syn på utemiljön skiljer sig från planerarens (Kylin, 2004:35):

”Att beskriva kojor som en konstruktion i fysisk miljö och hur de ser ut kan förstås som ett planerarperspektiv. På detta sätt tydliggörs skillnader mellan platsers funktionella, visuella och estetiska värden (planerarens utgångspunkter), och hur platsers värde upplevs i den egna kroppen och genom egen aktivitet för att på det sättet laddas med mening (barnets utgångspunkter).” (Kylin, 2004:35)

Kylin menar att det är viktigt för barn att kunna hitta sina egna platser som de kan påverka och förändra och därmed sätta sin egen prägel på. Att planera för barn handlar förutom tillgänglighet om att ge utrymme för barns aktiviteter och det egna skapandet (Kylin, 2004:35). I barns konstruerande av, och lek med kojor skapas en mer greppbar och detaljerad skala som blir viktig att lyfta fram för att förstå barnens perspektiv och hur de upplever sin omgivning (Kylin, 2004:34). Genom rundvandringar och samtal tidigt i planprocessen kan man nå en fysisk planering med barnperspektiv menar Kylin. Det är viktigt att man för en öppen dialog innan fysiska gränser har utformats för att nå alternativa lösningar som inte styrs av estetiska värden utan barnets utgångspunkt (Kylin, 2004:13). Kylin tar upp att det vid en kommunikation med barn är viktigt att planeraren gör en reflektion ur ett större samhällsperspektiv för att undvika att lägga ansvar på barnen som de inte behärskar. Syftet bör vara att planerare ska få en förståelse för barns vardag (Kylin, 2004:13).

Delsammanfattning – Barnperspektiv

De båda författarna lyfter fram ett problem med att man inte tillräckligt ser tills barns behov vid gestaltning av stadsrum. De har en demokratisk rätt att inte exkluderas och därför behöver man utveckla tekniker och sprida kunskap om hur man kan beakta barns rätt till lek också i staden. Vad författarna lyfter fram är att barn till skillnad från vuxna upptäcker sin omgivning med hela sin kropp och alla sinnen. Barn uppskattar därför särskilt en möjlighet till att kunna interagera med sin miljö genom exempelvis föränderlighet, variation och detaljering.

Genusperspektiv

Boken *Speglingar av rum – om könskodade platser och sammanhang* är en antologi som undersöker frågan om hur män och kvinnor upplever platser och rum annorlunda. I introduktionen av boken skriver redaktionen om hur människans historia och samhällets uppkomst har präglats av en maktordning könen emellan. Kvinnor och män har haft olika roller och tillskrivits vissa egenskaper. Syns detta i stadsrummet? Författarna menar att rum och plats inte är könsneutrala begrepp. Frågor om kön och makt är starkt integrerade och könet är avgörande för hur människor bemöts och behandlas i samhället. Begreppen genus och kön har olika betydelse. Genus används

som det socialt och kulturellt formade könet medan ordet kön beskriver en biologisk tillhörighet (Red. Friberg m.fl. 2005:10).

Kvinnor har under historien varit starkt kopplade till hemmet och hade ingen plats i det offentliga rummet eller inom politiken. Detta var männens arena och kvinnor som var ute och gick på gatorna ansågs lösaktiga, deras sexualitet provocerande och de kunde tas för prostituerade (Red. Friberg m.fl. 2005:11). Författarna menar att kvinnans roll i stadsrummet fortfarande inte är självklar. Om en kvinna utsatts för övergrepp ifrågasätts ofta vad hon gjorde utomhus på kvällen ensam (Red. Friberg m.fl. 2005:12). Att kvinnor inte känner sig trygga i stadsrummet, och en rädsla för övergrepp var en av de första frågor som togs upp vid rumsstudier ur ett genusperspektiv (Red. Friberg m.fl. 2005:14).

I antologin finns bland annat texten *Den genderiserade staden* skriven av Gunnel Forsberg som tar upp att på samma vis som att man i samhället betraktar vissa typiska egenskaper som manligt och kvinnligt dvs. konstruktioner av genus, kan man i stadens rum läsa av dofter, ljud och formspråk som förknippas med genus. Också vissa verksamheter vänder sig främst mot kvinnor respektive män och lockar till sig liknande verksamheter vilket leder till platser med tydligt genus. (Forsberg i Red. Friberg m.fl. 2005:19). Studerande i ämnet kulturgeografi vid Stockholms Universitet fick i uppgift att gå ut och betrakta samt fotografera företeelser i staden som de upplevde som könskodade. När man sedan studerade resultaten kom man fram till att också andra begrepp som kön, klass, ålder och etnicitet är avgörande för stadsrummets inneboende budskap och stadens sociala aspekter. Man bör studera dessa kategorier med en insikt om att de interagerar men att de inte kan slås samman (Forsberg i Red. Friberg m.fl. 2005:20).

”Givetvis är det så att en fattig, äldre asiatisk kvinna i rullstol som bor i en förort i Stockholm har en livssituation som ter sig underordnad en välutbildad, vit, vältränad man i yngre medelåldern, boende på Östermalm. Men för att förstå underordningens mekanismer, måste varje kategorisering förstås var för sig, samtidigt som andra relevanta kategoriers förklaringsvärde beaktas.” (Forsberg i Red. Friberg m.fl. 2005:20)

Forsberg tar upp att en plats kan ha olika genuskodning vid olika tider på dygnet. En park, till exempel menar hon på dagen upplevs som välkomnande för alla och var historiskt en av få platser i staden där det var accepterat för kvinnor att vistas ensamma. Men på kvällen undviker kvinnor ofta parker då de representerar en mörk, enslig och otrygg miljö. Detsamma gäller andra avskilda dunkla miljöer som till exempel planskilda vägar, tunnlar, passager och nedgångar till tunnelbanor. Klotter kan förstärka effekten då de avslöjar att en annan grupp, kopplad till vandalism, vistas på platsen. Män och kvinnor har idag samma rättighet till stadsrummet men rädsla styr hur människor rör sig i staden och genom fysisk planering av undanskymda platser, som är mer riskfyllda för kvinnor, begränsas kvinnors användning av staden (Forsberg i Red. Friberg m.fl. 2005:21-22). *”Kvinnor riskerar att överfallas där det är folktomt, medan män utsätts för våld där det finns folksamlingar.”* (Forsberg i Red. Friberg m.fl. 2005:22)

Forsberg tar upp att statyer som är centralt placerade på stadens gator och torg ofta föreställer starka och betydelsefulla män och på så vis stärker maskuliniteten. Vidare menar Forsberg att man på mer undanskymda platser hittar statyer föreställande kvinnor som ofta representerar undertryckanden och förolämpning. Det finns en tydlig koppling mellan rum och genus och

tolkningar av situationer i rummet är ofta också könsrelaterade. Forsberg tar upp ett exempel: Två välklädda män rökandes vid lunch på en gata ger signaler om makt och pengar medan två kvinnor på samma plats på kvällen däremot ofta kan associeras till prostitution (2005:29-30). Att det finns fler pissoarer än offentliga toaletter är ytterligare ett exempel på männen som huvudrollsinnnehavare i det offentliga rummet (Forsberg i Red. Friberg m.fl. 2005:29-30).

”Planeringen skapar inte i sig asymmetriska genusrelationer, men den återspeglar och befäster i rummet en föreställning om de genusrelationer som är förhärskande vid planeringstillfället. På så sätt blir det urbana rummet ett uttryck för nedgrävda och lagrade sociala relationer.” (Forsberg i Red. Friberg m.fl. 2005:33)

Därför kan man genom att studera det offentliga rummets förändring över tid också få en bild av genusföreställningars utveckling i samhället i stort (Forsberg i Red. Friberg m.fl. 2005:33).

I samma antologi finns Birgitta Anderssons text *Mäns våld blir kvinnors ansvar* som behandlar frågan om rädsla för övergrepp, främst våldtäkt och hur den begränsar kvinnors rörelse- och handlingsfrihet i staden (2005:69). Kvinnor anpassar ofta sitt rörelsemönster utifrån tankar på risk för övergrepp även om de inte identifierar sig som rädda sker det mer eller mindre medvetet (Andersson i Red. Friberg m.fl. 2005:70). Också mäns användning av staden kan begränsas av otrygghet. Men till skillnad från kvinnor krävs det ofta mer än att möta en okänd ensam man för att en känsla av otrygghet ska väckas och risken för våldtäkt beaktas heller inte i samma utsträckning (Andersson i Red. Friberg m.fl. 2005:71). Andersson menar att föreställningen av kvinnor som svaga och män som starka även påverkar barn. Flickor får inte samma rörelsefrihet som pojkar och görs tidigt medvetna om sin kropp och risken för sexuellt våld (Andersson i Red. Friberg m.fl. 2005:75).

Kvinnor tar ofta själva på sig ansvaret för sin egen säkerhet och har medvetet eller omedvetet utvecklat olika strategier för att kunna vistas i det offentliga rummet. Det kan handla om att undvika platser under vissa tider på dygnet eller att tänka särskilt på hur man transporterar sig, klär sig och betar sig. Andersson urskiljer två olika strategier: att utrusta sig och att undvika. Att utrusta sig kan handla om att ha med sig hårspray, pepparspray, hålla nycklar eller andra föremål i handen eller åtgärder som att bära en mer ”manlig” klädsel och springvänliga skor. Strategin att undvika handlar istället om att ta omvägar för att undvika ensliga, mörka platser som upplevs som otrygga. Andersson pekar på att människor med utländsk bakgrund, funktionshindrade eller homosexuella kan uppleva en ökad känsla av otrygghet i staden. Ekonomi påverkar också då det är avgörande för hur man kan hantera otryggheten. Att kunna ta taxi hem istället för att gå eller att kunna välja att bo i ett område där man känner sig trygg förändrar ens rörelsemönster i staden (Andersson i Red. Friberg m.fl. 2005:76-79).

Andersson bad en grupp kvinnliga gymnasieelever fotografera miljöer de kopplade till otrygghet. De kom tillbaka med bilder på slutna insynsskyddade rum, folktomma platser, platser kantade av tätt buskage eller andra föremål som förhindrade fri sikt och möjliggör för någon att gömma sig på platsen (Andersson i Red. Friberg m.fl. 2005:80). Andersson frågar sig hur man kan applicera denna kunskap om kvinnors strategier in i planeringen:

”Den fysiska miljön är i sig inte orsak till att kvinnor förhåller sig till en risk att drabbas av mäns våld (som en kvinna sa – ’det är ju inte precis buskarna som överfaller en’) och det går inte att förändra könsmaktstrukturen med hjälp av fysisk planering. Däremot går det att utforma fysiska miljöer som upplevs mindre otrygga.” (Andersson i Red. Friberg m.fl. 2005:82)

I kandidatuppsatsen *Landskapsarkitektur och genus* skriven av landskapsarkitektstudenten Cecilia Hellman vid SLU, Ultuna får man ta del av hur genusperspektivet inom kåren kan se ut i arbetet med att forma staden och dess rum. Hellman har förutom egna genomförda intervjuer med yrkesverksamma arkitekter och planerare också studerat litteratur kring feminism, genus och jämställdhet.

Hellman menar att de rum och platser som landskapsarkitekter formar vid en första anblick kan verka könsneutrala men de är skapade av människor som ingår i en politisk och social kontext. Därför är också platser formade av köns- och genusaspekter. De skapade miljöerna förmedlar, uppbygger och reproducerar maktrelationer i samhället (2011:2).

Andersson menar att en del av grunden till kvinnans underlägsna maktrelation tros ligga i det historiska faktum att männen efter industrirevolutionen arbetade utanför hushållet och fick betalt medan kvinnan arbetade obetalt med hushållsarbete i hemmet. Detta medförde både ekonomiska, psykologiska och ideologiska konsekvenser. Arbetsfördelningen grundades på en tro om att kvinnor och män har olika karaktär. Som att kvinnor i sin natur skulle vara mer omhändertagande och känslosamma medan män ansågs mer förnuftiga, målinriktade och kompetenta att fatta beslut (Hellman, 2011:5). Trygghetsaspekten har lyfts fram som viktig för att skapa ett attraktivt stadsrum för alla. Särskilt kvinnor upplever ofta en begränsad frihet i staden på grund av upplevd otrygghet. I arbetet med trygghet blir en viktig avvägning att hantera problematiken utan att ytterligare förstärka bilden av kvinnan som offer för farliga män och därmed istället bidra till en ökad upplevd otrygghet (Hellman, 2011:6).

”Om genusperspektivet på offentliga rum enbart handlar om trygghet och belysning riskerar det att signalera att kvinnan är ett offer som bör hålla sig i den privata sfären om hon inte vill råka illa ut.” (Hellman, 2011:13)

Hellman menar att rädslan kanske beror på andra faktorer än mörka buskage. Otryggheten kan vara en konsekvens av rådande maktrelationer och då är det verkningslöst att bara behandla symptom men inte huvudproblemet (Hellman, 2011:14). Idag finns mycket forskning kring genusperspektiv i barns lek och man har konstaterat att utformningen har betydelse. Lekplatser med mer naturmark och alternativa aktiviteter och lekredskap ger en friare och mindre traditionsbunden lek. Eftersom rummets utformning konstaterats påverka barns agerande är troligen så fallet även för vuxna (Hellman, 2011:12). Hellman tar upp att en diskussion kring genusbegreppet inte ingår i landskapsarkitekters utbildning. Om detta fortsätter att utelämnas kommer aspekter med hänsyn till genus troligen fortsatt vara sällsynta bland yrkesverksamma. I arbetet med genus utgörs grunden av att inse att vi lever i ett icke könsneutrala stadslandskap. Utan den insikten kommer stadens rum fortsatt utgå från mannen som norm (Hellman, 2011:13).

Delsammanfattning – Genusperspektiv

Samtliga författare är överens om att genus har spelat en avgörande roll för hur våra städer hittills har formats. Stadens rum speglar en makthierarkisk norm för genus och eftersom föränderligheten av städernas gestaltning är en relativt långsam process finns en tröghet i att anamma nya strömningar i fråga om genus. Författarna pekar också på att det finns en risk för ytterligare stigmatisering av kvinnor som svaga då man i en diskussion, framhäver dem som offer. Vi upplever ibland att antologin *Speglingar av Rum* drar radikala slutsatser som vi som kvinnor inte alltid vill identifiera oss med. Trots att den är skriven år 2005 kan den kännas omodern i vissa av sina resonemang samtidigt som den för en intressant diskussion. Se vidare i avsnittet ”Källkritik”. Hur staden är utformad påverkar den upplevda tryggheten men orsakar inte i sig rädsla utan det är människor man fruktar. Texterna tar upp en rad konkreta exempel på element i gestaltning som kan ha betydelse för genus, som pissoarer endast användbara för män, likriktade verksamheter och dunkla, separerade miljöer.

Kulturella möten

Sociologen Margareta Popoola, som vi tidigare refererat till i avsnittet ”Definition av begreppet social mångfald”, skriver i texten *Integration, en samtidsspeglning* om komplexiteten i integrationsfrågan (2002:3). Popoola skriver att integrationsfrågan i dagens samhällsdebatt till stor del är kopplad till invandringen. För att definieras som invandrare idag räcker det ofta att man förknippas med ett utomnordiskt land. Popoola menar att denna definition är otillräcklig och påpekar att en invandrare är en person som själv flyttat till Sverige för att bosätta sig permanent. ”Andragenerationsinvandrare” är ett begrepp som blir allt vanligare och syftar till en person som är född i Sverige och har föräldrar med utländsk bakgrund vilka själva invandrat. Popoola menar att man inte ska använda sig av dessa begrepp för lättsinnigt och frågar sig när en invandrare eller dess barn egentligen betraktas som svenska (2002:9).

Vidare skriver Popoola att den största delen invandrare flyttar in till städerna och där är också förutsättningarna för att ingå i samhällets gemenskap lägst. Invandrare talar ett annat språk, kan ha annorlunda traditioner och värderingar än människor födda i värdlandet. Livsstilen i städerna bygger på distans och skriftliga överenskommelser som kräver att man behärskar språket och har samma värdegrund (Popoola, 2002:12). Popoola ifrågasätter begreppet funktionell integration som förespråkar att invandrare endast ska behöva göra minsta möjliga anpassning för att passa in i det dominerande majoritetssamhället. Hon menar att tolkningsfriheten som orden ”minsta möjliga anpassning” möjliggör kan leda till omfattande assimilering hos minoritetsgruppen. Den officiella integrationspolitiken i Sverige talar för en integration där både majoritet och minoritet anpassar sig till varandra utifrån tanken att alla ska ha lika rättigheter i samhället. Popoola lyfter problematiken i detta tankesätt och menar att man i denna strävan efter likhet lätt förbiser de skiftande förutsättningar som faktiskt existerar mellan olika samhällsgrupper idag (Popoola, 2002:15).

”När det gäller frågan om segregation i betydelsen ojämlikhet och människors utestängning från bostads- och arbetsmarknaden eller andra delar av samhällslivet är nog de flesta överens om att detta är fenomen som bör avskaffas. Frågan blir dock betydligt intressantare om segregation i detta avseende relateras till människors rätt att upprätthålla etniska och kulturella referensramar i avgränsade bostadsområden eller andra delar av samhällslivet. De kulturella skillnaderna utgör alltid någon form av

gränsdragning i förhållande till de som står utanför en urskiljbar gemenskap. Oavsett om det handlar om religiösa, kulturella eller andra gränser som är segregationsbestämmande finns det ju om gränsdragningarna försvinner inget att relatera integrationen till. Därmed är segregation i någon mening nödvändig för att upprätthålla den kulturella särarten. Om gränserna upphör finns det varken någon gräns att försöka överskrida eller att förhålla sig till. Det är därför en paradox att strävan efter integration sker genom att försöka motverka segregation.” (Popoola, 2002:56)

Sverige präglas av en stark uppdelning av det privata och det offentliga. I detta sekulariserade land ses även religion som något privat som hör till hemmet. Detta innebär problem och kräver ansenlig anpassning för de människor som kommer ifrån en kultur som till stor del är uppbyggd på religion. För att kunna ta del av gemenskapen och samhället i Sverige måste dessa personer lämna delar av sin identitet hemma (Popoola, 2002:23).

Popoola presenterar forskning inom segregationsfrågan och visar på att det i Sverige finns tydliga etniska bosättningsmönster. Invandrare är till stor del bosatta i områden med låg socioekonomisk standard. Bosättningsmönstret varierar beroende på nationalitet och kultur. Hon pekar på två faktorer som bidrar till denna etniska boendesegregation. Mönstret är dels inkomstrelaterat men invandrare väljer också att bosätta sig i områden där familj och vänner ifrån hemlandet redan är bosatta (Popoola, 2002:51). Popoola lyfter vidare upp slutsatsen av kulturgeografen Robert Anderssons arbete som visar på att etnisk boendesegregationen inte är ett resultat av invandrades fria val. Han menar att en bidragande faktor är att människor födda i Sverige, som statistiskt sett har mer pengar och därmed större valfrihet, flyttar ifrån dessa områden med lägre socioekonomisk standard. Popoola menar att detta antingen beror på att svenskarna helt enkelt vill förbättra sina livsvillkor eller så är de måna om att bibehålla en gräns olika kulturer emellan. Bosättningsmönstren är alltså dels beroende av politiska beslut, att invandrarna vill bosätta sig tillsammans med människor i samma situation och kanske en diskriminering från vissa svenskers sida (Popoola, 2002:55).

Stefan Lindberg, studerande på landskapsarkitektprogrammet vid SLU, Alnarp ifrågasätter i sitt kandidatarbete *Meningsfulla möten? - om integration i utemiljö* antagandet att flyktiga möten i staden kan bidra till social integration av människor med olika kulturell bakgrund. Genom att studera litteratur av bland annat Gordon Allport och Lewis Coser kommer han fram till att det krävs en mer utvecklad form av kontakt för att nå en ökad tolerans och förståelse olika kulturer emellan. Vidare undersöker han immigranternas förhållningssätt till utemiljön och frågar sig om det finns faktorer som bidrar till social interaktion mellan människor med olika kulturell bakgrund på en plats (Lindberg, 2010:3). Lindberg är medveten om problematiken i att generalisera och prata om immigranter som en homogen grupp då de har olika kön, ålder, kultur och nationalitet. Trots detta skriver han i arbetet om kontakten mellan immigranter som grupp och människor födda i värdlandet (Lindberg, 2010:8).

Vår integrationspolitik idag bygger på att alla ska erhålla lika rättigheter och förutsättningar i samhället oavsett kulturell och etnisk bakgrund. Trots detta förväntas immigranter anpassa sig efter värdlandet för att kunna ta del av och bli en del av samhället. Inom landskapsarkitektur och planering handlar integration främst om bostadsfördelning och integrationsfrågan är inte en självklar del av den fysiska utformningen av platser (Lindberg, 2010:10-11).

Lindberg skriver att element i stadsrummet som födda i värdlandet ser som självklarheter kan vara helt okända för nyanlända immigranter. I en kvalitativ studie från Sheffield visade det sig att vissa flyktingar, speciellt nyinflyttade afghanska asylsökande, aldrig förut hört begreppet park. För vissa var också fontäner, blomsterarrangemang och lekutrustning helt okända företeelser. Detta abrupta sätt att introduceras till nya element i utemiljön kan leda till en osäkerhet i hur man ska bruka platsen då man kanske inte heller är bekant med de oskrivna regler som finns i värdlandet (2010:21).

”Immigranter möter en ny kultur i värdlandet som de blir tvungna att förhålla sig till. Flytten innebär också att de lämnar en välbekant kontext bakom sig. Utemiljön skulle kunna bidra till att ge kopplande referenser mellan de båda länderna och kulturerna.”
(Lindberg, 2010:22)

Lindberg menar att vissa områden fungerar som barriärer i staden mellan dess olika sociala grupper. Han nämner villakvarteren som ett exempel vilka domineras av vit medelklass och som ofta saknar offentliga ytor och funktioner. Lindberg tar också upp placeringen av den mångkulturella stadsdelen Rosengård i Malmö som ett exempel på en tydlig uppdelning av staden. Bostadsområdet ligger på andra sidan av en järnväg i förhållande till stadskärnan. Lindberg menar att avstånd ytterligare kan bidra till exkludering av vissa sociala grupper då tillgången till bil och pengar på ett avgörande sätt underlättar transporten i staden (Lindberg, 2010:23).

Lindberg uppmanar till komplexare former av möten mellan olika kulturer i form av upprepat och långvarigt umgänge och gärna genom någon gemensam aktivitet. Vidare nämner han spontanidrott som ett bra exempel på detta och menar att aktiviteten måste vara universell och därmed lätt för alla, oavsett bakgrund, att förstå och delta i. Att skapa förutsättningar för andra typer av aktiviteter som drakflygning, skateboard-åkning och dans kan leda till att iakttagare börjar prata med varandra (Lindberg, 2010:24). *”Om landskapsarkitektur och planering kan göra någonting för att främja integration, så tror jag att det är just detta – att skapa förutsättningar för upplevelsen av gemenskap.”* (Lindberg, 2010:28)

Lindberg lyfter tillslut upp problematiken i att låta olika kulturer vara framträdande på samma plats vid samma tidpunkt och samtidigt kringgå konflikter (Lindberg, 2010:27). Men kanske är konflikter, där man synliggör och erkänner varandras skiljaktigheter, nödvändiga för tolerans och utvecklingen mot en relation (Lindberg, 2010:28).

Delsammanfattning – Kulturella möten

Författarna tar upp en problematik i hur man ser på integration idag. Att hävda människors rätt att uttrycka sitt kulturella ursprung som religion och traditioner samtidigt som man vill att immigranter ska anpassa sig språkligt, och i samhällsvärderingar för att bli en del av det svenska samhället blir paradoxalt. Integration ses som en självklar aspekt i arbete kring bostads- och arbetsmarknadsfrågor men behandlas sällan vid utformning av stadsrummet, parallellt hävdar Lindberg att stadsrummets utformning kan ge förutsättningar för gemenskap. Poopola för en vidare diskussion kring begrepp som rör kulturella möten medan Lindberg tar upp konkreta exempel på att möten med interaktion kan bidra till integration, tolerans och gemenskap. Båda författarna tar upp att bosättningsmönster påverkar integration och frågan blir därför intressant för

vårt arbete eftersom det påverkar vilka som har närhet till och kan ta del av det centrala stadsrummet. De som bosätter sig i perifera områden i staden påverkas kanske därför av avståndet i sig som en exkluderande faktor.

Äldre i staden

AnnaKarin Nordstrand, student inom informationsdesign vid Mälardalens högskola, skriver i sitt examensarbete *Plats för möten – tillgänglighet och inkludering av äldre i utomhusmiljö* om hur gestaltningen av utomhusmiljön, genom ökad tillgänglighet med inkludering som mål, kan förbättra äldres livskvalité. Förutom att ta del av kunskapssammanställningar och tvärvetenskapliga litteraturstudier inom bland annat miljöpsykologi, tillgänglighet och etnografiska studier, baseras arbetet på hennes egen undersökning av bostadsområdet Brunnbacken i Eskilstuna. Utifrån resultatet av litteraturstudierna samt intervjuer med de boende i området tar hon även fram ett gestaltungsförslag för en mötesplats i området med hänsyn till de äldres behov (Nordstrand, 2012). Nordstrand citerar Rikard Küller som beskriver det vida begreppet äldre på ett sympatiskt sätt:

"[...] detta kan innefatta allt ifrån en utarbetad, sjukpensionerad femtioåring till en heltidsarbetande sjuttioåring eller en fullt frisk, aktiv åttioåring men även en stor grupp kroppsligt sjuka eller dementa individer i olika åldrar." (Küller 2005:103 i Nordstrand, 2012:5)

För att en plats ska vara tillgänglig för äldre menar Nordstrand att man måste se till deras förutsättningar. Alla åldras olika men i regel försämras både syn och hörsel med åren, man kan få skörare skelett, sämre balanssinne och är ofta inte lika rörlig. Genom att redan i gestaltningen beakta de äldres begränsningar kan man underlätta deras användande av platser och därigenom också öka interaktionen och antalet möten mellan människor i området (Nordstrand, 2012:5-6).

Nordstrand har utfört intervjuer med de äldre i bostadsområdet, både enskilt och i grupper, för att ta reda på vad de tycker är bra och mindre bra men utomhusmiljön (Nordstrand, 2012:18). Då vårt arbete inte handlar om boendemiljöer utan om stadsrummet har vi valt att presentera det resultat av intervjuerna som kan appliceras även där. Under intervjuerna uttryckte de äldre exempelvis en önskan om sittplatser på jämna mellanrum för möjlighet till vila. Eftersom balanssinnet försämras med åren föredras också plan mark och slätt markmaterial. Flera sa att de vill ha sittplatser där man kan se ut över andra människor och nämnde också hur viktigt det är att barn har någonstans att leka (Nordstrand, 2012:8-20). Nordstrand tar i sin uppsats upp termen *Universal Design* och kommenterar dess syfte enligt följande: *"Tanken att utforma miljöer med en målgrupp i åtanke till skillnad från att stigmatisera olika grupper med olika behov tilltalar mig."* (Nordstrand, 2012:8)

Nordstrand hävdar att det både behövs sittplatser riktade mot händelser och rörelser på platsen men även sådana som skapar förutsättningar för konversation och därtill sittplatser med stabila bord. Vissa platser bör vara skyddade från sol och vind medan andra kan vara lokaliserade i mer utsatta lägen. Med åldern kan man få svårare att se färgnyansskillnader och det är viktigt att jobba med kontraster för att markera till exempel nivåskillnader. Nordstrand menar att äldre vill kunna sitta i lugn och ro och betrakta händelser utan att själva delta och därför kan det finnas en poäng i att dela upp en större yta för ökad känsla av kontroll. För att förhindra en exkludering av äldre

måste man i gestaltningen beakta tillgänglighet och säkerhet. Nivåskillnader i form av trappor, sluttande gångstigar och trösklar kan begränsa användningen av platsen. Då dessa element ibland inte går att undvika får man försöka anpassa dem efter de äldres behov i form av hjälpredskap som kontrastmarkeringar, räcken och ledstänger (Nordstrand, 2012:23). Nordstrand menar att förutsättningarna för möten och interaktion påverkas starkt av utemiljöns utformning och dess tillgänglighet (2012:1). Genom att i tidigt skede med högre medvetenhet beakta hela folkets samlade behovsanpassningar kan man nå en mer inkluderande design (Nordstrand, 2012:8).

Filip Siewertz studerande på landskapsarkitektprogrammet vid SLU, Alnarp skriver i sitt examensarbete *Trivsel Trygghet Tillgänglighet i staden på äldre dar* (2003) om äldre människors upplevelser och användning av staden. Den källa han huvudsakligen utgått ifrån är tillgänglighetsplaner från Malmö och Stockholm stad samt en folkundersökning kring pensionärlivet i Sverige. Han grundar sitt arbete på en tanke om att staden är till för alla och frågar sig hur en allomfattande gestaltning skulle kunna se ut. En gestaltning som fungerar hela livet, från barnsben till äldre dagar (Siewertz, 2003). Han menar att om man gestaltar för de som har svårast att röra sig i stadsrummet inkluderar man också alla andra (Siewertz, 2003:6). Utifrån samtal med äldre människor, från 65 år, samt litteraturstudier delar Siewerts upp de äldres upplevelse av staden i mjuka och hårda aspekter. De mjuka handlar främst om trygghet och hänsyn och de hårda om fysiska förutsättningar. Han tar också fram en rad hänseenden som är viktiga för trivsel och tillgänglighet i stadsrum (Siewertz, 2003). Författaren tar upp vikten av äldres tillgång till en attraktiv utemiljö i staden också för att kunna leva ett friskare liv som gammal (Siewertz, 2003:6).

Siewertz tar upp att det bland äldre finns en stor variation både i vilket behov man har av hjälpmedel och anpassningar men också i sin syn på stadens kvalitéer. En känsla av trygghet är avgörande för användningen av stadsrum. Många äldre upplever att utemiljön blivit allt bråkigare med tiden och är rädda för att lämna sina hem på kvällarna. Men Siewertz menar att detta är en rädsla som verkar ha väckts mer genom media än från egna upplevelser. De tillfrågade tycker att belysningen är viktig för att undvika att mörka vrår bildas och menar att det är vad man inte ser som är mest skrämmande. Bristfälligt visad hänsyn mot medmänniskor och mot miljön genom att till exempel skräpa ner eller gå före i köer minskar också de äldres trivsel i staden (Siewertz, 2003:8-10).

I Siewertz text pekas också en känsla av säkerhet i trafiken ut som en viktig fråga. Många äldre kan som fotgängare uppleva en dålig hänsyn från cyklister och bilisters sida. Därför blir utformningen av övergångar och gång och cykelvägar viktiga (Siewertz, 2003:10-11). Äldre uppskattar också en stadsmiljö med mindre butiker snarare än stora köpcentrum (Siewertz, 2003:8). För att skapa trivsel i staden menar de äldre han intervjuat att grönskan är särskilt viktig och de berättar om att man värdesätter naturen. Siewertz beskriver att trivsel och trygghet är mjuka värden som är svåra att mäta men otroligt viktiga att beakta vid utformningen av stadsrum för alla (2003:13). För den äldre blir trivsel och trygghetskänslan avgörande för att känna att man klarar sig själv och för att slippa oro i vardagen (Siewertz, 2003:15).

Siewertz menar att ett starkt sammanhang och en logik i staden ökar trivseln avsevärt. Tydliga stråk, landmärken och avgränsade rum underlättar de äldres orientering i staden. En variation av byggnadselement ifrån olika tidsperioder, som lyfter landskapets historia och tillsammans bildar

en helhet är också önskvärt. Genom att ha olika karaktär i olika delar av staden blir det lättare att förstå var man befinner sig trots ett försämrat minne som många äldre lider av. Även platsens fysiska form är viktig för hur den uppfattas och används. Siewerts menar att en plats i form av en cirkel eller kvadrat, till skillnad från en rektangulär- eller tratt-form, inbjuder till vistelse och gör att man stannar upp. Siewerts lyfter fram en rad andra faktorer som bidrar till trivseln i staden. Till exempel möjligheten att kunna sitta skyddat och samtidigt iaktta händelser på platsen samt växtlighet som ökar det allmänna välbefinnandet och belysning som nattetid synliggör omgivningen och människors ansikten (Siewertz, 2003:14-18).

Det räcker inte att en stad är trivsamt och tilltalande, de äldre måste också kunna ta sig fram smidigt i och mellan stadsrummen. Siewerts tar upp flera faktorer som ökar tillgängligheten i staden. Till exempel räcken, offentliga toaletter, släta halkfria markmaterial, viloplats, ramper och separerade gång- och cykelvägar (Siewertz, 2003:20-28).

Delsammanfattning – Äldre i staden

Äldres särskilda behov handlar ofta om framkomlighet, närhet till toaletter och efterfrågan av trygga miljöer. Dessa behov är applicerbara på en stor del av samhället, inte bara äldre och är avgörande för att undvika att en åldrande befolkning exkluderas. Siewertz tar upp en tanke om att man då man utformar ett stadsrum för äldre som har svårighet att ta sig fram också inkluderar alla andra.

Trygghet för alla

Som vi sett då vi tagit del av olika samhällsgruppers behov och krav för att använda stadsrum, är tryggheten avgörande för de flesta människor i staden. Såväl kvinnor som äldre och barns frihet påverkas av hur trygg en stad upplevs. Detta att skapa en stad med starkt folkliv som stärker en trygghetskänsla behandlar Jan Gehl ingående i boken *Cities for People* från år 2010. Gehl utgår i sin bok till stor del från sin egen tidigare utgivna litteratur som exempelvis boken *Life between buildings*, och texter skrivna av andra erkända arkitekter och planerare som Jane Jacobs och Le Corbusier.

Gehl berättar om att chansen att lyckas skapa en livfull stad blir större om fler bjuds in för att promenera, cykla eller bara vara i staden. Potential för att skapa en tryggare stad stärks också generellt när fler bjuds in till att röra sig och vistas i stadsrum. En stad bör därför struktureras för promenader och innehålla attraktiva stadsrum med en variation av funktioner. Dessa element ökar aktiviteten och känslan av trygghet i och kring allmänna platser (Gehl, 2010:6). Gehl menar att det är avgörande att en majoritet av befolkningen kan transportera sig med hjälp av ”green mobility” vilket innebär att promenera, cykla eller åka kollektivt, för att bygga en hållbar stad. Attraktionen hos kollektivtrafik stärks om resenären känner sig trygg och trivs i miljön kring och under transporten. Bra allmänna platser och bra kollektivtrafik menar Gehl är två delar av samma fråga (2010:7). Stora delar av befolkningen får idag problem med hälsan eftersom de transporterar sig från dörr till dörr med bil. Mer inbjudande förutsättningar för cykling och gång som en del av vardagen skulle få en hälsofrämjande effekt hos befolkningen, samtidigt som stadsmiljön blir mer livfull (Gehl, 2010:7).

”*First we shape cities –then they shape us*” (Gehl, 2010:9) lyder ett välkänt citat som till stor del sammanfattar Gehls filosofi. Han tar upp flera exempel på städer som genom att värna om en

mänsklig skala och goda förutsättningar för vistelse, cykling och promenad avsevärt har ökat sin andel cyklister, och strosande människor i staden (Gehl, 2010:11-13). Gehl tycker att den italienska staden Venedig har allt eftersträvansvärt i fråga om stadsliv; en tät stadsstruktur, korta promenadavstånd, vackra stråk och platser, stor blandning av funktioner, verksamheter i gatuplan, karaktäristisk arkitektur, omsorgsfullt utformade detaljer och allt detta i en mänsklig skala. Detta ger en verkligt inbjudande miljö för liv och vistelse till fots i staden (Gehl, 2010:13).

Åtgärder i Melbournes innerstad med en strävan mot fler stadsrum för vistelse och promenader utformade för människor till fots resulterade i ett betydligt vitalare stadsliv. Totalt ökade gångtrafiken av människor i innerstaden på dagen med 39 % och under natten dubblades antalet jämfört med tidigare (Gehl, 2010:16).

”But in cities there is so much more to walking than walking! There is direct contact between people and the surrounding community, fresh air, time outdoors, the free pleasures of life, experiences and information. And at its core walking is a special form of communion between people who share public space as a platform and framework.”
(Gehl, 2010:19)

Gehl menar att om stadsrummets liv stärks ger det förutsättningar för att all form av social samvaro främjas och utbyte av erfarenheter mellan dess besökare kan utvecklas. Småprat kan bli grund för ytterligare kontakt och utvecklande av relationer. Också passiv kontakt som att se och höra andra människor kan bli en språngbräda till andra former av relationer. Genom att lyssna, se och uppleva andra samlar vi information om människor och samhället kring oss (Gehl, 2010:22-23). Gehl tar också upp att de flesta av oss gillar att vara där andra människor är. Skulle vi ställas inför valet att gå längs en ödlig eller befolkad gata skulle de flesta av oss välja att promenera i andras närvaro. Promenaden blir då mer intressant och skulle kännas tryggare (Gehl, 2010:25).

Gehl tar upp att när man ska analysera vad som ger förutsättningar för liv på en plats i staden kan det vara viktigt att studera om platsen används för vistelse och någon form av aktivitet eller bara fungerar som en plats människor passerar på väg vidare. Tiden människor spenderar på en plats blir avsevärt längre vid en uppehållande aktivitet och därmed upplevs platsen mer livfull om människor inte bara ett kort ögonblick passerar. Att värna om en förutsättning för vistelse som också kan vara intressant att betrakta kan samtidigt sakta ned de passerandes tempo (Gehl, 2010:71-73). Om man vill bjuda in människor till att vistas på en plats i staden blir det särskilt viktigt att utforma kanterna av stadsrummet så att de erbjuder en plats att slå sig ner på. Här kan man uppnå en känsla av trygghet med skydd i ryggen samtidigt som det blir lätt att ha en översikt av vad som sker i rummet framför. Gehl menar att kanter därför är riktigt bra platser att vistas på (Gehl, 2010:75). En annan avgörande aspekt för att få människor att stanna på en plats i staden är givetvis vädret. Vid utformandet av staden kan man inte påverka själva vädret i stor utsträckning men att i vårt skandinaviska klimat ge förutsättningar för att slå sig ner i soliga lägen kan bli helt avgörande för om en plats kommer att användas (Gehl, 2010:169).

Gehl tar också upp att utformningen av fasader på första våningen är viktigare än resten av husets eftersom dessa blir en del av upplevelsen i stadsrummet för promenerande. Han menar att för att göra gaturummet intressant att färdas genom till fots bör också utformningen av fasaden i gatuplan ha en vertikal artikulering och förändras med så korta intervall som fem till sex meter för

att stimulera den gåendes sinnen och göra att avstånd upplevs kortare i staden. Detta ger fler ingångar till affärer på kort avstånd och stärker därmed kontakten mellan människor i gaturummet och de inne i affärerna (Gehl, 2010:77).

Gehl framhåller att känna sig trygg är avgörande för att människor ska använda stadsrummet. Generellt gör också människor själva stadsrummet till en mer inbjudande plats med både förväntad och verklig säkerhet. En stad med rikt stadsliv blir mer värdesatt av folket och därför säkrare eftersom folket också tycker den är meningsfull att värna om (Gehl, 2010:99). Ytterligare faktorer som gör att staden upplevs tryggare är att den är lätt att orientera sig i. En tydlig struktur kräver inte stora skalor och dimensioner utan gator kan vara vindlande och varierade men det är viktigt att gator har tydliga karaktärer och att huvudgator kan skiljas från de mindre viktiga i sin utformning. Också belysning och skyltar är viktiga för att kunna orientera sig och känna sig trygg särskilt på dygnets mörka timmar (Gehl, 2010:101).

Gehl visar ett brett spektra av möjligheter till aktivitet och potential i staden för att utveckla ett stadsrum och därmed generellt främja social hållbarhet. Det är av yttersta vikt att alla grupper i samhället oavsett ålder, inkomst, status, religion och etnisk bakgrund i vardagen kan mötas i stadsrummet. Det tror Gehl är ett bra sätt att sprida insikt till alla invånare om samhällets sammansättning och mångfald. Det gör också att människor känner sig tryggare och säkrare i upplevelsen av människors värden utspelade i en mängd sammanhang. Det är intressant att konstatera att en erkänd strategi för undvika brott är att stärka allmänna platser så att olika grupper av samhället kan mötas i vardagen. Gehl menar att man kan betrakta närhet och ömsesidig hänsyn som direkt motsats till grindar, murar och polisnärvaro i staden (2010:28-29). Han tar också upp att staden utgör en betydelsefull arena för människor som mötesplats för att bejaka politik, åsikter och yttrandefrihet genom protester, demonstrationer, happenings eller utdelande av flygblad och därför är en viktig del av demokratin (Gehl, 2010:29).

Delsammanfattning – Trygghet för alla

Gehls teorier sammanfattar till stor del vad vi kommit fram till under våra litteraturstudier. Då vi började studera social mångfald utifrån olika samhällsgruppers behov upptäckte vi att trygghet var en återkommande efterfrågad aspekt och därmed en förutsättning för social mångfald. Ett mer livfullt stadsrum är avgörande för den upplevda tryggheten. Vad vi inför litteraturstudierna såg som självklara resonemang i Gehls texter har nu fått en tyngre dignitet som kan appliceras i många sammanhang. Genom de prioriteringar som Gehl förespråkar tror vi att man kan bygga en mer inkluderande stad.

Tillgänglighet för alla

Universal Design Institute är en icke vinstdrivande organisation stationerad i North Carolina USA som arbetar med att utveckla och introducera sitt koncept Universal Design – en design för alla. Deras manifest utgår ifrån att alla nya miljöer och produkter ska kunna användas av alla i största möjliga omfattning, oavsett ålder, förmåga, och omständigheter. De applicerar sitt koncept inom flera olika designdiscipliner för såväl hyreshus som allmänna byggnader, utomhusmiljöer och andra urbana rum. Organisationen strävar efter att nå designlösningar som kan inkludera största möjliga mångfald i dess användare (Universal Design Institute, About UDI [online], 2013-05-09). De samarbetar med yrkesverksamma inom design och sprider kunskap såväl lokalt som globalt kring hur man kan hitta lösningar som utgår ifrån dess sju grundprinciper:

1. Jämlikt användande

Ge alla användare samma förutsättningar och undvik att segregera och stigmatisera någon. Förutsättningar som avskildhet, säkerhet och trygghet skall ges likvärdigt till alla användare. Gör designen attraktiv för alla användare.

2. Flexibelt användande

Designen skall omfamna ett brett spektra av individuella preferenser och förmågor. Ge valmöjlighet i användningsmetod och erbjud både vänster- och högerhänt användning. Underlätta användares exakthet och precision och möjliggör en anpassning till användarens hastighet.

3. Enkelt och Intuitivt användande

Användningen av designen skall vara lätt att förstå oavsett användarens kunskap, språk och koncentrationsförmåga. Undvik därför onödig komplexitet och var konsekvent i användarens förväntan och intuition. Tillmötesgå olika kunskapsnivåer i att skriva och tala och arrangera informationen utifrån dess betydelse.

4. Begriplig information

Designen skall effektivt kommunicera nödvändig information till användaren oavsett sinnesförmåga.

5. Feltolerans

Designen minimerar olyckor och oavsiktliga handlingar och skall ha en tolerans för felanvändning.

6. Låg fysisk ansträngning

Designen skall kunna användas effektivt och tillfredställande med minimal ansträngning.

7. Storlek och utrymme som medger tillträde och användning

Passande storlek och plats skall finnas för att närma sig, nå och använda designen oavsett kroppsstorlek, kroppshållning och rörelseförmåga. Tänk på att designen ger god sikt och är användarvänliga för både stående och sittande användare. Gör plats för att använda hjälpmedel eller personlig assistans (Universal Design Institute, Principles of universal design [online], 2013-05-09).

Delsammanfattning – Tillgänglighet för alla

Att studera Universal Design Institutes strategier och tankesätt kan vara av värde för att förändra vår syn på anpassningar som något för bara särskilda och annorlunda. Att istället se samhället som en helhet med en mängd anpassningsgrunder som en självklarhet bidrar i betydligt mindre grad till att stigmatisera människor med funktionsnedsättningar som annorlunda offer och besvärande. Om alla miljöer i staden utformas för att bli mer användarvänliga för alla medverkar det till att inkludera alla människor i stadslivet för att ta del av, och bidra till dess sociala värden.

Observationsstudier

Vi valde att använda passiv observation som metod för att undersöka vår hypotes om att olika människor också använder stadsrummet olika. Genom att identifiera och erkänna olikheter ville vi nå en större medvetenhet kring hur man kan beakta allas rätt att vara olik i stadsrummet och samhället i stort. Inom gestaltning av stadsrummet har vi inte påträffat en sådan diskussion tidigare, gällande andra olikheter än funktionsnedsättningar. Vi ville undersöka om särskilda element eller former verkade exkluderande för vissa människor. Genom passiv observation kan man studera hur stadsrum används av människor. Svårigheter som följde av vald metod blev att genom bara observation utläsa flera egenskaper som bakgrund och etnicitet. Därför valde vi också att genomföra intervjuer på plats för att få information om andra aspekter som personliga åsikter, upplevelser och bakgrund. En avgörande brist i våra metoder blev det omöjliga i att se vilka som exkluderas och väljer att inte befinna sig på platsen alls. För att nå en information om vem som exkluderas skulle en mer omfattande undersökning krävas som når ut till en större del av samhället. Givetvis påverkar tid på dygnet, årstid och väderlek i mycket hög grad användandet av staden men detta är aspekter som vi inom vår tidsbegränsning inte kunnat beakta eller undersöka. Även faktorer som slitage och skötselnivå spelar in i påverkan av hur folket använder stadsrum men också det har vi tvingats förbise i det här arbetet.

Under vårt arbete har vi separat genomfört litteraturstudier, observation och intervju. Detta för att sedan kunna jämföra dem och hitta paralleller respektive motsägelser. Ett alternativt förhållningssätt skulle kunna vara att genomföra en observation styrd utifrån litteraturens hypoteser och teorier.

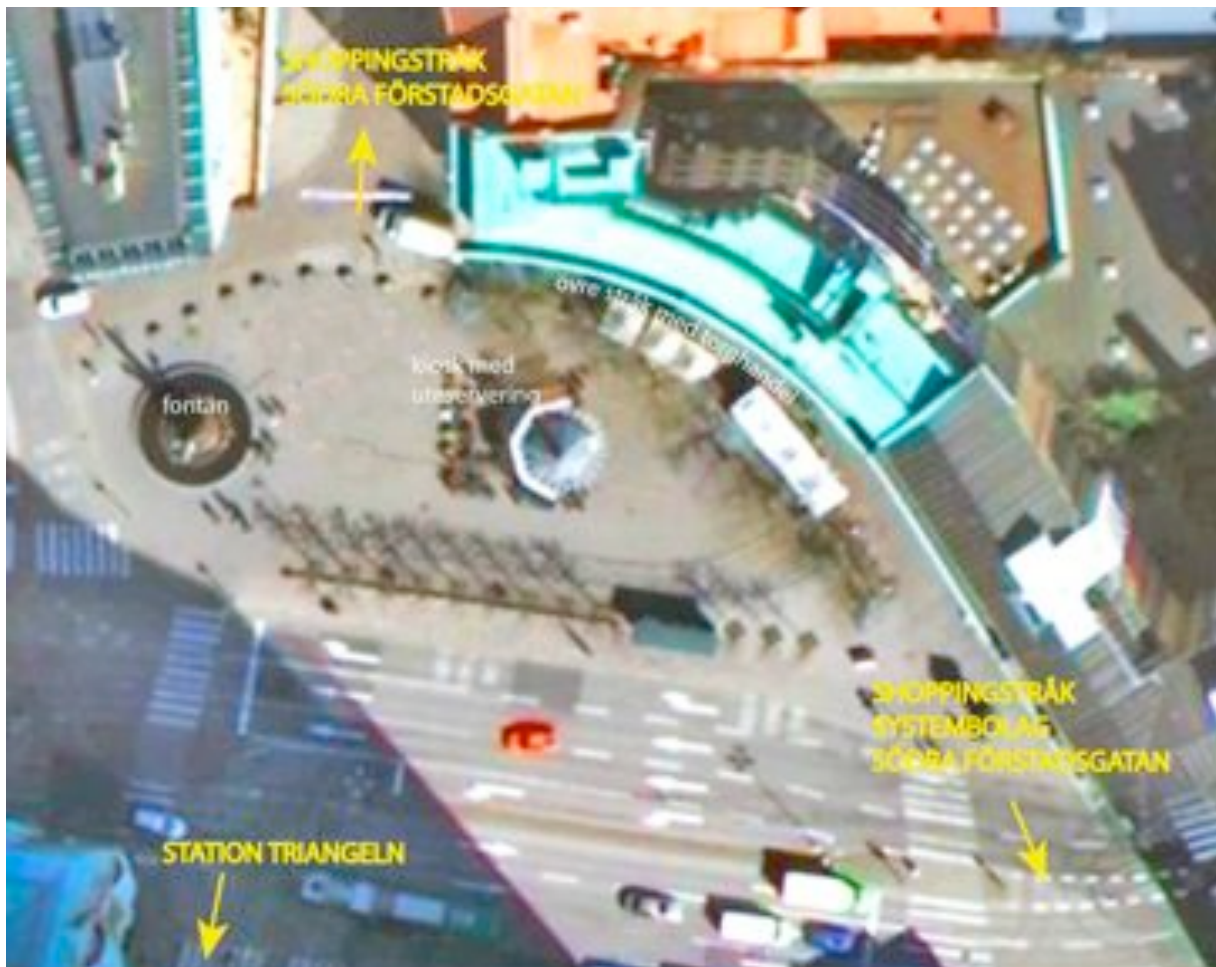
Val av plats

Genom observation har vi jämfört två torg med liknande förutsättningar gällande centralt läge i staden som däremot skiljer sig åt i utformning. Vi har valt Lilla torg och Triangelorget i Malmö. Dessa torg ligger som sagt båda centralt och har en storlek som blir möjlig för oss att överblicka. Inför observationen av platserna studerades dess fysiska förutsättningar och vilka funktioner som finns i anslutning, till exempel verksamheter och stråk i området.

Figur 1. Torgens placering i Malmö. (Olsson, Störby utifrån: http://kartor.eniro.se/query?what=maps&search_word=&geo_area=malmö&from=)

Triangeltorget ligger direkt kopplat till ett starkt shoppingstråk längs Södra förstadsgatan och utgör en genomfartsled till köpcentret Triangeln med anslutande tågstation och kringliggande affärer. Kring torget finns både restauranger, affärer, hotell, apotek och systembolag. Mitt på torget står en pasta- och glasskiosk vars uteservering tar i anspråk stor del av torget. Torget är utformat i två plan med en nedsänkt mittdel och ett övre kringliggande plan avgränsat med låga murar och trappor. Inför observation av torget förväntade vi oss en välbesökt plats med högt tempo och viss problematik för funktionshindrade till följd av de starka nivåskillnaderna som formar platsen. Vi upplevde platsen som hård och stram vilket bidrog till att vi hade en föreställning om att barn inte skulle använda torget i så stor utsträckning. Av erfarenhet visste vi också att platsen är välbesökt av missbrukare och hemlösa.

Figur 2 Plan Triangeltorget (Olsson, Störby utifrån:
http://kartor.eniro.se/query?what=map_yp&search_word=&geo_area=triangeltorget%2Bmalmö)

Lilla Torg är en plats starkt präglad av historiska omgivande fasader och markmaterial med påtaglig närhet till Malmö central och shoppingstråket längs Södergatan. Längs i stort sett alla bottenvåningar kring torget finns restauranger, barer och caféer med stora uteserveringar sommartid. I ena hörnet av torget finns ett Form och Designcenter samt en butik med detaljhandel. Torget utgörs av en öppen yta belagd med kullersten och storgatsten längs stråken.

Vår erfarenhet av Lilla Torg var uteslutande kopplad till det restaurang- och barutbud som finns på torget. Vi hade aldrig varit på platsen i något annat syfte än att besöka dessa. Platsens starka präglning av konsumtion trodde vi redan innan observationen skulle innebära en exkludering av mindre bemedlade människor och till viss del även barn, eftersom vi före vår undersökning upplevde vi torget som ett "vuxenrum". Dess ojämna markmaterial identifierade vi redan innan som ett hinder för människor med funktionsnedsättning men också barnvagnar, människor i höglackat och med skateboards.

Figur 3 Plan Lilla Torg (Olsson, Störby utifrån:

[http://kartor.eniro.se/query?what=maps&search_word=&geo_area=lilla+torg+malmö&from=\)](http://kartor.eniro.se/query?what=maps&search_word=&geo_area=lilla+torg+malmö&from=)

Utförande av observation

Observationen handlade bland annat om att dokumentera hur många som passerat i förhållande till hur många som stannat på en plats. Vi undersökte vilka som stannade på torget och vad de gjorde där. Observationen har utförts med kvalitativ basis eftersom det som studerats är beteenden som inte konkret går att mäta utan resultatet grundar sig på våra personliga upplevelser av vad som händer på platserna (Patel, 2003:14). Därför blir frågor som mångfald i etnicitet omöjlig att studera utifrån bara observation. Andra faktorer som ålder, kön och vissa tillgänglighetsaspekter

var lättare att utläsa genom observation utan att bli fördomsfull. Under observationerna sökte vi svar på frågor som:

- Vad ser vi?
- Vilka använder platsen?
- Hur används den?
- Exkluderas någon?
- Uppstod problem för besökare?
- Vad verkar uppskattas?
- Hur rör sig människor över platsen?
- Finns en social mångfald på platsen?

Vi utförde observationer vid två tillfällen på varje torg i två timmar mellan kl. 14.00 och 16.00 under vardagar. Vid observationerna ville vi placera oss på platsen så att vi kunde få en bra överblick utan att påverka dess användare och väcka uppmärksamhet. En av oss satt med en tabell där vi räknade antalet personer som passerade respektive vistades på platsen. I tabellen kategoriserades personerna utifrån ålder och kön. Den andre personen antecknade förutsättningslöst vad besökare gjorde på torget och skissade de rörelsemönster vi kunde se. Detta resulterade i bilder som speglar vår uppfattning av platsens tempo, stråk, mötesplatser och vistelsepunkter.

Utförande av intervjuer

I samband med Observationerna gjordes också spontana intervjuer med människor som vistades på torget. Vi valde slumpmässigt personer och ställde följande åtta frågor vars svar antecknades.

- Vad har du kommit just hit för att göra?
- Hur använder ni platsen?
- Saknar ni något på platsen?
- Vill ni förändra något på platsen?
- Skulle du använda platsen mer om den såg ut på ett annat sätt?
- Känns det tryggt att vara här? Även på natten?
- Kommer du från Malmö?
- Vilken bakgrund har du?

Resultat

Triangelorget

Vid Observationerna på Triangelorget var det vid första tillfället soligt och vackert väder, vid andra tillfället var det mulet och det hade tidigare under dagen regnat. Efter en timme kom solen fram. Vi identifierade ett tydligt mönster beroende av torgets utformning. På det övre planet längs fasaderna fanns ett starkt stråk där många promenerade förbi i högt tempo längs shoppingstråket eller till Triangeln. Att så många människor passerade platsen på kort tid gjorde att vi tvingades omvärdera vår metod och inse att det skulle bli omöjligt att räkna alla de som passerade på det övre planet. Vi valde därför att endast räkna de som passerade eller vistades på den nedsänkta delen och förbi fontänen. På det nedre planet upplevde vi en lugnare miljö som användes flitigt för att sola på bänkarna längs muren. Några tog också vägen rakt över det nedsänkta torget men

då i ett stillsammare tempo. Flera pratade i telefon och verkade stanna till på mitten av torget för att lokalisera sig och välja väg. Kioskens uteservering mitt på torget användes bara av ett fåtal som handlat mat eller dricka. Största delen av uteserveringen användes inte alls medan de allmänna bänkarna ofta var fullsatta, också av de som handlat i kiosken. I hörnet mot triangeln upplevde vi att missbrukare och hemlösa ofta satt på bänkarna. Deras närvaro verkade påverka andra så att de undvek den delen av torget. Vi lade också märke till att detta var det enda stället på platsen där det fanns graffiti och vi noterade att man inte hade satt blomsterarrangemang där som på de andra delarna av torget.

Flera barn besökte platsen tillsammans med sina föräldrar, några stannade för att köpa glass i kiosken medan andra hittade saker på torget som en lek uppstod kring. Någon skuttade eller cyklade mellan nivåerna i trappan och flera intresserade sig för vattenpölar och jagade några ankor eller duvor som kioskägaren försökte skrämja bort. Föräldrar lät barnen röra sig relativt fritt på torget. Samtidigt som nivåskillnaderna väckte intresse hos barnen utgjorde de ett hinder för äldre och andra personer med funktionsnedsättning. Är man exempelvis beroende av en rullator eller rullstol blir man tvungen att välja en längre väg längs det övre planet för att ta sig fram. Trappan verkade ändå inbjudande eftersom också många äldre med käpp, trots vissa svårigheter, valde den vägen. Under observationen förstod vi vilken attraktionskraft blomsterarrangemang har eftersom många stannade för att titta på och fotograferas vid blommorna. Vid utförandet av observationen hade vi som syfte att smälta in på platsen och valde att sätta oss på stenmuren vid Södra förstadsgatan för att få en bra överblick. Vid båda observationstillfällena satt ingen på muren då vi kom till torget men flera valde efter en stund att slå sig ner bredvid oss.

Figur 5 Hörnet mot Triangeln var välbesökt av hemlösa och missbrukare. (Foto: Författarna)

Figur 4 Barn leker med det som erbjuds. (Foto: Författarna)

På triangeln torget intervjuade vi två unga kvinnor med svenskt ursprung, tre flickor i tonåren uppväxta i Sverige och en medelålders man också med svenskt ursprung. Flera var nöjda med hur platsen ser ut idag men hade förslag på att bord vid bänkarna hade varit bra om man har med sig egen dricka och de påtalade att det inte kändes okej att sätta sig på kiosken uteservering om man inte handlat där. Majoriteten sa att de kände sig trygga på platsen under dagen men att det på

natten inte var lika självklart. Några påtalade att det finns många uteliggare och missbrukare här på natten varför de inte skulle känna sig trygga där då. Andra tog istället upp mörkret som en otrygghet och påtalade att det ”hänt mycket i staden senaste tiden”. En av de intervjuade berättar att hen tidigare i sitt liv varit hemlös och missbrukare. Personen i fråga kommer till platsen ofta för att träffa gamla vänner, och berättar att torget fungerar som en mötesplats för missbrukare och uteliggare. Hen sa också att det pågår en del narkotikahandel här och att ett visst klientel även beror av närheten till systembolaget. Hen saknar en offentlig toalett och tycker att kiosken är ful. Därtill säger hen att platsen känns trygg, särskilt på natten för att då är ingen här. Hen sitter på torget och tar en öl efter jobbet och berättar att hen har valt att köpa en ölfaska av glas eftersom hen kanske kommer att behöva använda den i försvar.

Lilla Torg

Båda observationerna på Lilla Torg utfördes på några av årets första varma försommar dagar. Det var soligt, kvalmigt och ca 20 grader. Vid observationerna förstod vi då vi kom till platsen att vi skulle bli tvungna att sätta oss på en uteservering för att kunna smälta in och få en överblick över hela torget. Också här skulle det bli omöjligt att räkna alla som passerade i ytterkanterna av torget eftersom de var så många. På platsen är markbeläggningen ett tydligt exkluderande element och utgjorde ett problem för flera äldre och även kvinnor i högklackat. En rullstolsbunden måste dras baklänges av en annan person och en mamma med sulky tog sig besvärat över torget, medan barnet nästan såg ut att skumpa ur vagnen.

På ena sidan av torget finns fontänen och den lockade både intresserade barn och en hund som hejdlöst kastade sig i för att svalka sig. Platsen verkade inte ha några element ämnade särskilt för barn men de lekte improviserande med parkerade cyklars pedaler och vad de kunde hitta. En liten flicka försökte använda sin sparkcykel men det gick inte att köra på underlaget och pappan fick bära den. Platsen verkade inte inbjuda till att göra något annat än att möta upp någon för att tillsammans gå vidare till någon av restaurangerna.

Många hälsade på varandra över staketet till uteserveringarna men gick sedan vidare. Över kullerstenstorget löper två korsande stråk av storgatsten där många valde att gå. Här finns inga avsides eller skyddade vrår att uppehålla sig vid men flera slog sig ner på de bänkar som finns medan de väntade på någon. Vid ett tillfälle kom en äldre tydligt medfaren man och samlade petflaskor och letade efter mynt i fontänen men inga uppenbart hemlösa eller missbrukare verkade uppehålla sig på torget. På torget verkade många uppskatta blomsterarrangemang och de stannade för att fotografera dem och de historiskt intressanta, omgivande fasaderna. På Lilla torg finns en pissoar som inte användes av någon under de timmar vi var där och ingen toalett avsedd för kvinnor, funktionshinderade, barn eller bajsnödiga finns att tillgå.

På lilla torg intervjuade vi två män i yngre medelåldern som invandrat från Afrika, två medelålders män av svenskt ursprung, en medelålders man med svenskt ursprung och en medelålders kvinna också från Sverige. Ett par personer hade kommit till platsen för att bara njuta av solen på en bänk. De saknade inget på torget men berättade att de inte går hit under vintern och tyckte att platsen kändes otrygg på natten. Samtliga andra informanter var på torget för att möta upp en vän och gå till en av uteserveringarna. Flera säger att de kommer hit för att äta och dricka på restaurangerna men sällan befinner sig på platsen för att göra något annat. En av informanterna nämnde att hen skulle vilja ha en scen för alternativkultur på torget dit man skulle kunna bjuda in

talare. En av personerna berättade att här är alltid mycket folk och därför känns det som en trygg plats. En annan person påtalar att det inte finns så mycket på torget förutom restauranger, hen säger att hen kanske skulle använda platsen mer om det öppnade någon annan verksamhet där.

Delsammanfattning – observationsstudier

Resultatet av vår beräkning av antalet personer som passerade respektive vistades på torgen visade sig svår att genomföra och inga tydliga mönster eller tendenser i förhållanden mellan olika grupper av ålder och kön identifierades.

På båda de torg vi har studerat fanns uteserveringar som användes i olika grad men oavsett kunde vi identifiera en exkluderande effekt. Man måste ha pengar för att ta del av den plats uteserveringarna tar i anspråk och om man tar del av det avgränsade rummet kommer man att möta en begränsad grupp människor därinom. En allmän plats däremot är tillgänglig för alla oavsett vilken ekonomisk situation personer har och kan därmed inbjuda till möten med större social mångfald.

En plats med få funktioner som till exempel Lilla torg bidrar till en mer likriktad grupp besökare eftersom det tilltalar ett begränsat antal människor och alternativen är få eller inga. På Lilla Torg vistades inga missbrukare eller hemlösa. Triangelorget var som förväntat ett tillhåll för många ur dessa grupper och detta identifierades som ett problem i fråga om trygghet påtalat av flera intervjuade. Våra observationer har därför väckt en fråga hos oss om hur man skall förhålla sig till dessa grupper i samhället.

På båda de torg vi har studerat är barnen inte prioriterade i någon hög grad. Inget av torgen har någon form av lekutrustning. Ändå är den starka lekfullheten hos barnen vi observerat påtaglig och genom sin fantasi improviserar de fram ett alternativt användande av staden. Vi ser också att en förutsättning för att leka är en frihet som möjliggörs eftersom föräldrarna upplever en trygghet på platserna, som är överblickbara och väl avgränsade från faror som trafik.

Vi har identifierat förutsättningar i utformningen som verkar exkluderande eftersom de problematiserar framkomlighet och användning inte bara för funktionshindrade utan också äldre, barns lek och personer med barnvagn, klackskor eller skateboard. De som valt att inte gå till torgen på grund av dess utformning är omöjliga för oss att identifiera som exkluderade men också för de som ändå kommit till platsen blev problem tydliga. Vid vår observation noterade vi att vi möjligen kan ha påverkat användandet av platsen på Triangelorget eftersom fler personer valde att slå sig ner på muren där vi satt, efter det att vi kom. Kanske är det så att människor känner en trygghet i närhet till andra.

Både män och kvinnor vi intervjuat finner en trygghet i platser med mycket folk, bortsett från den före detta hemlösa missbrukaren som orädd skulle vistas på Triangelorget på natten då det inte finns några andra där. Detta anser vi dock motsägelsefullt eftersom personen i fråga senare berättar att hen intar försvar med hjälp av en glasflaska hen medvetet har med sig. På båda torgen ser vi en brist i att det finns så få offentliga toaletter. Att det på Lilla Torg dessutom endast finns en pissoar bidrar inte till ett jämställt stadsrum där alla inkluderas.

En förvånande insikt som vi inte förväntat oss av observationerna är värdet av blomsterarrangemang i stadsrummet. Det uppskattades av många som stannade till och beundrade dess prakt som gav en omsorg och detaljeringsgrad i rummet.

Diskussion och Reflektion

I vårt arbete har vi utgått ifrån en demokratisk tanke om allas rätt till stadsrummet. Vi ville genom våra studier få en förståelse för om och hur gestaltningen påverkar den sociala mångfalden i stadsrummet. De frågeställningar vi inledningsvis formulerade var:

- Kan man främja att stadsrum accepterar och stödjer en variation av livsstilar och egenskaper hos folket som använder staden?
- Hur skapar man ett stadsrum som bidrar till att undanröja fördomar och främja gemenskap mellan olika människor?
- Hur kan man undvika att exkludera samhällsgrupper i stadsrummet?
- Vad innebär Social mångfald?

I våra studier har vi inte haft en ambition att finna konkreta sanningar eller definitiva svar utan syftet har snarare varit att ta del av och utveckla en intressant diskussion och fördjupning inom ämnet. Vi började vårt arbete med att formulera vår egen definition av begreppet social mångfald och kom fram till att det handlar om en variation av människor med olik socioekonomisk status och olika egenskaper som etnicitet, kön, kultur och ålder. För att värden som ökad tolerans, solidaritet och gemenskap ska uppnås i samhället är den sociala mångfalden i stadsrummet avgörande. En viktig lärdom vi fått med oss är att begreppet social mångfald kan ha olika betydelse beroende på sammanhang och vem som tar det i bruk.

Jämförelse av observation-, intervju- och litteraturstudier

Vid litteraturstudierna fann vi återkommande argument som ”att värna allas rätt till staden” till fördjupningar inom olika samhällsgrupper. Därmed stärktes vi i vårt ämnesval. I våra litteraturstudier och observationer med intervjuer har flera slutsatser visat sig gemensamma. Men också vissa motsägelser mellan litteraturens resonemang och observationer har påträffats.

Hos de barn vi observerat kunde vi se att faktorer som författarna tagit upp också bekräftas. Barn söker en chans att påverka och uppleva sin omgivning med hela sin kropp, genom aktiviteter som att plaska i vattenpölar, skutta mellan nivåer och undersöka djur. Den säkerhet Åström (2012) påtalar som viktig för att barn ska få lov till rörelsefrihet och lek har troligtvis varit avgörande på de platser vi observerat då båda torgen är överblickbara och väl avgränsade från trafik. Trots att de rum vi observerat inte verkar ha utformats för barns lek, har en lekfullhet vid flera tillfällen gjort sig synlig. Ett attribut som Åström (2012) också poängterar som viktig för barn är variation i funktion och rumslighet, något vi såg prov på att barn uppskattade under observationen. Flera skuttade, cyklade och rörde sig mellan olika nivåer på trapporna vid Triangelorget, däremot såg vi inte denna aktivitet på det platta Lilla Torg.

Siewertz (2003) menar i sin uppsats att man genom att gestalta en stad för de äldre som behöver mest anpassning och hjälpmedel också utformar en stad som inkluderar alla andra. Detta resonemang håller vi inte till fullo med om utifrån upptäckter vi gjort under observationer och annan litteratur. Endast tillgänglighet räcker inte för att skapa ett stadsrum med hänsyn till allas behov. Vi ser exempelvis en motsägelse i barns önskan om utmanande nivåskillnader medan äldre vill ha så små och få hinder som möjligt då de tar sig fram. Vi tror att det blir viktigt att hitta lösningar med kompromisser som kan tillmötesgå båda grupperna genom att exempelvis kombinera ramper med andra intressanta utmaningar för barn.

Vi ser stora fördelar i att inspireras av Universal Design Institutes [online] förhållningssätt till anpassningar i utformningen som en självklarhet för att inkludera alla utan att stigmatisera vissa grupper. Universal Design Institute tar liksom Siewertz (2003) upp att det finns en poäng i att se till dem med störst anpassningsbehov för att underlätta för alla i staden, men framhåller också vikten av den sympatiska tanken att man ska se samhället som en helhet. De tar upp faktorer som kan underlätta allas användning av en design. I vår observation av Lilla Torg kunde vi tydligt se exempel på att flera grupper berördes negativt av den ojämna markbeläggnings. Ändå menar vi att ett användande av ett sådant problematiskt markmaterial ibland kan vara befogat av historiska och estetiska skäl.

Under intervjuer och observationer blev det tydligt att inte bara utformningen påverkar hur platser används utan också vissa grupper i samhället kan repelleras andra. På Triangelorget såg vi tydligt exempel på att flera av de intervjuade upplevde platsen nattetid som otrygg eftersom det var ett tillhåll för missbrukare och hemlösa. Som Andersson (2005) nämner i boken *Speglingar av rum*, är det inte buskar man är rädd för utan människor.

På Lilla Torg fann vi en exkluderande faktor i den omfattande andelen uteserveringar på platsen. Vi upplevde själva då vi kom dit för att observera att vi kände oss tvungna att sätta oss på ett café och köpa något för att kunna smälta in. En makthierarki på torget blir synlig eftersom endast de med pengar kan ta plats och det flyktiga mötet mellan passerande och de som slagit sig ner på en uteservering sker därmed inte på lika villkor. För att attrahera och välkomna olika människor till en plats i staden är mångfunktionalitet ett användbart grepp menar Jane Jacobs (1961) och även vi. På Lilla Torg såg vi ett tydligt mönster i att ytterst få kom till platsen av någon annan anledning än att äta och dricka på någon av restaurangerna i anslutning. De flesta av de som uppehöll sig på torget väntade på någon för att sedan gå vidare.

En medvetenhet om att stadsrummet är format av genusföreställningar blir viktiga för att identifiera ojämlikheter som kan verka exkluderande. Vid vår observation förverkligades en insikt författaren Forsberg (2005) tagit upp om att pissoarer endast brukbara för män på vissa platser är vanligare än toaletter. Detta talar om en syn på mannen som norm i stadsrummet. Vi vill i vårt arbete undvika att stigmatisera kvinnan som svag och att man som kvinna har anledning att styras av rädsla. Frågan om trygghet som exkluderande faktor återfinns vi i litteraturstudierna också i diskussion kring alla människor med olika sätt att vara som äldre, barn, homosexuella och invandrare. Därmed blir de teorier Gehl (2010) för fram som behandlar hur man skapar en trygg och levande stad viktiga i diskussionen om social mångfald. Han nämner bland annat att människor söker sig till andra människor för trygghet. Vid observationen upptäckte vi att personer valde att slå sig ner på en mur först efter att vi gjort det. Kanske var detta av trygghetsskäl eller så

kändes beteendet mer accepterat då man följde ett mönster. Något annat vi noterade under observationerna som sammanfaller med Gehls (2010) trygghetsteorier är användningen av Lilla Torg. Där valde få att använda torgets allmänna yta för att vistas. Den kanteffekt som Gehl (2010) förordar är här obefintlig då kanterna utgörs av uteserveringar.

I vårt arbete har vi nått en insikt om hur lika vi människor är i användandet av stadsrum. Vi förväntade oss att se större skillnader och ville identifiera olikheter att värna om. Istället har vi framför allt funnit flera gemensamma nämnare som alla människor eftersträvar och söker.

Metoddiskussion

En förutsättning för att vi har kunnat utföra vårt arbete på det sätt vi gjort är att vi har varit två personer i samarbete. Längs vägen har vi inte bara kunnat ta del av en större mängd litteratur utan har också haft fler ögon att observera med. En givande aspekt är också att ha någon att föra en diskussion med kring de slutsatser och upptäckter som gjorts.

Vi har i vårt arbete haft ett syfte att fånga en bredd och tidsbegränsningen har medfört att vi bara kunnat ta del av en handfull litteratur inom varje ämnesområde. En möjlighet till bredare forskning hade varit önskvärd för att nå en mer vetenskaplig grund till slutsatser. Vi har tvingats generalisera och bortse från flera minoritetsgruppers eventuella särskilda behov.

Vi har sett flera nackdelar i vårt val av observationsteknik då vi bara gjort ett fåtal observationer är det svårt att säga om de mönster vi identifierat var en tillfällig förekomst eller återkommande fenomen. Det var också omöjligt för oss att se exkluderade grupper som valt att inte alls närvara på platser. Vi intervjuade endast ett fåtal personer och därför kan inte resultatet anses vedertaget gällande. Trots problematiken i metoden har observationerna, intervjuerna och litteraturstudierna sammantaget lett till intressanta insikter vilket också skärpt vår frågeställning.

Källkritik

Jane Jacobs (1961) och Jan Gehls (2010) teorier härrör från 1960- och 70-talet och man kan ifrågasätta om litteraturen är aktuell. Vi har under observationen sett prov på att deras teorier är applicerbara ännu idag och de städer de talar om som exempel existerar fortfarande. Vi har använt oss av en del kunskapssammanställningar och studentarbeten för att kunna ta del av deras slutsatser och på kort tid greppa en bredd av litteratur. Även om dessa arbeten inte anses ha så hög vetenskaplig status som en avhandling eller vetenskaplig artikel har de genomgått en form av granskning för publicering vilket inger trovärdighet.

Vi anser att en del av Forsbergs (2005) resonemang i boken *Speglingar av rum* är väl radikala och vi är inte alltid villiga att instämma i vissa av de slutsatser hon drar även om den diskussion hon för är intressant och adekvat. Exempelvis håller vi inte med om Forsbergs antagande om att två välklädda män rökandes vid lunch på en gata ger signaler om makt och pengar medan två kvinnor på samma plats på kvällen däremot kan associeras till prostitution (2005:29-30). Vi finner inte dessa situationer jämförbara då de sker vid olika tidpunkter på dygnet och tror inte att en majoritet skulle göra denna association.

Då Lindberg (2010) för en diskussion kring hur nyanlända immigranter upplever en främmande miljö anser vi inte att han ser till alla väsentliga aspekter. Vi tror att den fysiska miljön kan

påverka en osäkerhet i användandet men vi menar att det bemötande man får från medmänniskor och myndigheter i högre grad påverkar hur inkluderade immigranter och invandrare blir och känner sig i samhället.

Vidare forskning

Genom studierna av Social mångfald i stadsrummet har en rad nya intressanta tankar uppkommit. Vi hoppas få tillfälle att vidareutveckla vår fördjupning och diskussion inom ämnet i framtiden.

Begreppet mänsklig skala menar vi är otillräckligt för att ta hänsyn till de skalor som rymts inom detta. Vi hade gärna sett en vidare undersökning av hur skalan ter sig annorlunda för exempelvis barn eller rullstolsbundna. Ett annat intressant och högaktuellt ämne är hur man vid fysisk planering ska förhålla sig till hemlösa och missbrukare i staden som är en del av den sociala mångfalden men ofta repellerar andra människor.

Avslutningsvis har fenomenet makthierarkier återkommande gjort sig påmint under vårt arbete både i litteraturstudier och observationer. Vi har ifrågasatt våra egna förutfattade meningar och det skulle vara intressant att undersöka frågan: Hur styrs vi av makthierarkier i samhället idag och hur har det sett ut historiskt?

Källförteckning

Elektroniska källor:

Hellman Cecilia, 2011. *Landskapsarkitektur och genus* Grundnivå, G2E.

SLU Ultuna [online], Tillgänglig via:

http://stud.epsilon.slu.se/3185/1/Hellman_c_280811.pdf (2013-04-18)

Lindberg, Stefan, 2010. *Meningsfulla möten? –Om integration i utemiljön*. Grundnivå, Grund C. Alnarp [Online] Tillgänglig via:

[http://dc03vg0044eu.hosted.exlibrisgroup.com/primo_library/libweb/action/display.do?dsent=3&elementId=0&recIdxs=0&frbrVersion=&frbg=&scps=scope%3A%28%22SLUB%22%29&displayMode=full&tab=default_tab&dstmp=1368602113897&srt=rank&ct=display&mode=Basic&dum=true&indx=1&tb=t&recIds=SLUB_ALEPH000444240&renderMode=poppedOut&doc=SLUB_ALEPH000444240&vl\(freeText0\)=stefan+lindberg&vid=SLUB_V1&fn=search&tabs=detailsTab&fromLogin=true](http://dc03vg0044eu.hosted.exlibrisgroup.com/primo_library/libweb/action/display.do?dsent=3&elementId=0&recIdxs=0&frbrVersion=&frbg=&scps=scope%3A%28%22SLUB%22%29&displayMode=full&tab=default_tab&dstmp=1368602113897&srt=rank&ct=display&mode=Basic&dum=true&indx=1&tb=t&recIds=SLUB_ALEPH000444240&renderMode=poppedOut&doc=SLUB_ALEPH000444240&vl(freeText0)=stefan+lindberg&vid=SLUB_V1&fn=search&tabs=detailsTab&fromLogin=true) (2013-05-17)

Lindblad, Anna, 2010. *Mångfaldens mångfald inom stadsplanering*. Grundnivå, G2E. Kungliga Tekniska Högskolan, Institutionen för Samhällsplanering och miljö Avdelningen för urbana och regionala studier. Stockholm [online], Tillgänglig via:

[http://dc03vg0044eu.hosted.exlibrisgroup.com/primo_library/libweb/action/display.do?tabs=detailsTab&ct=display&fn=search&doc=TN_ndltdkth-24848&indx=1&recIds=TN_ndltdkth-24848&recIdxs=0&elementId=0&renderMode=poppedOut&displayMode=full&frbrVersion=&dsent=0&tab=primo_central&dstmp=1366015790176&vl\(freeText0\)=mångfaldens+mångfald&vid=SLUB_V1&mode=Basic](http://dc03vg0044eu.hosted.exlibrisgroup.com/primo_library/libweb/action/display.do?tabs=detailsTab&ct=display&fn=search&doc=TN_ndltdkth-24848&indx=1&recIds=TN_ndltdkth-24848&recIdxs=0&elementId=0&renderMode=poppedOut&displayMode=full&frbrVersion=&dsent=0&tab=primo_central&dstmp=1366015790176&vl(freeText0)=mångfaldens+mångfald&vid=SLUB_V1&mode=Basic) (2013-04-05)

Nordstrand, AnnaKarin, 2012. *Plats för möten –Tillgänglighet och inkludering av äldre i utomhusmiljö*. Examensarbete Rumslig gestaltning – Informationsdesign. Mälardalens Högskola. [Online] tillgänglig via:

<http://mdh.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:538130> (2013-05-17)

Poopola, Margareta, Åjour, en serie kunskapsöversikter från svenska kommunförbundet. (2002) Integration, en samtidsspeglning. Stockholm: Svenska kommunförbundet. Nr. 8 [online], tillgänglig via:

http://www.google.se/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.skl.se%2FMediaBinaryLoader.axd%3FMediaArchive_FileID%3D05818fab-f484-45db-8161-8a9a233a6c98%26MediaArchive_ForceDownload%3Dtrue&ei=hbZrUfrSJqe54ATi5oHwAw&usg=AFQjCNEC3PM9vBleSfCtlqH7ucCW2osQDg&bvm=bv.45175338,d.bGE (2013-04-15)

Universal Design Institute, hemsida, länken about UDI [online] tillgänglig via:

<http://www.udinstitute.org/aboutudi.php> (2013-05-09)

Universal Design Institute, hemsida, länken Principles of Universal Design [online] tillgänglig via:

<http://www.udinstitute.org/principles.php> (2013-05-09)

WESSEL, Terje. (2009). Does diversity in urban space enhance intergroup contact and tolerance?. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 91 (1): 5–17. [online]

Tillgänglig via:

[http://dc03vg0044eu.hosted.exlibrisgroup.com/primo_library/libweb/action/display.do?frbrVersion=4&tabs=detailsTab&ct=display&fn=search&doc=TN_wj10.1111%2fj.1468-0467.2009.00303.x&indx=2&recIds=TN_wj10.1111%2fj.1468-0467.2009.00303.x&recIdxs=1&elementId=1&renderMode=poppedOut&displayMode=full&frbrVersion=4&dsent=1&scp.scps=primo_central_multiple_fe&frbg=&tab=primo_central&dstmp=1366013790646&srt=rank&mode=Basic&dum=true&tb=t&vl\(freeText0\)=does+diversity+in+urban+space+enhance&vid=SLUB_V1](http://dc03vg0044eu.hosted.exlibrisgroup.com/primo_library/libweb/action/display.do?frbrVersion=4&tabs=detailsTab&ct=display&fn=search&doc=TN_wj10.1111%2fj.1468-0467.2009.00303.x&indx=2&recIds=TN_wj10.1111%2fj.1468-0467.2009.00303.x&recIdxs=1&elementId=1&renderMode=poppedOut&displayMode=full&frbrVersion=4&dsent=1&scp.scps=primo_central_multiple_fe&frbg=&tab=primo_central&dstmp=1366013790646&srt=rank&mode=Basic&dum=true&tb=t&vl(freeText0)=does+diversity+in+urban+space+enhance&vid=SLUB_V1) (2013-04-01)

Åström, Kajsa. (2012) *Barn av vår stad – En studie av barns möjlighet till lek längs gågatan i Uppsala*. Kandidatarbete landskapsarkitektur, SLU Ultuna. [Online] tillgänglig via:

[http://dc03vg0044eu.hosted.exlibrisgroup.com/primo_library/libweb/action/display.do?dsent=3&elementId=0&recIdxs=0&frbrVersion=&frbg=&scp.scps=scope%3A%28%22SLUB%22%29&displayMode=full&tab=default_tab&dstmp=1369297545693&srt=rank&ct=display&mode=Basic&dum=true&indx=1&tb=t&recIds=SLUB_EPSILONstud.epsilon.slu.se.3859&renderMode=poppedOut&doc=SLUB_EPSILONstud.epsilon.slu.se.3859&vl\(freeText0\)=Åström%20barn&vid=SLUB_V1&fn=search&tabs=detailsTab&fromLogin=true](http://dc03vg0044eu.hosted.exlibrisgroup.com/primo_library/libweb/action/display.do?dsent=3&elementId=0&recIdxs=0&frbrVersion=&frbg=&scp.scps=scope%3A%28%22SLUB%22%29&displayMode=full&tab=default_tab&dstmp=1369297545693&srt=rank&ct=display&mode=Basic&dum=true&indx=1&tb=t&recIds=SLUB_EPSILONstud.epsilon.slu.se.3859&renderMode=poppedOut&doc=SLUB_EPSILONstud.epsilon.slu.se.3859&vl(freeText0)=Åström%20barn&vid=SLUB_V1&fn=search&tabs=detailsTab&fromLogin=true) (2013-05-23)

Tryckta källor:

Jacobs, Jane. (1961) *Den amerikanska storstadens liv och förfall*. Riga: Daidalos (2005).

Jan, Gehl. (2010) *Cities for people*. Washington: Island Press, (2010).

Lenninger, Anna. (2012) Är det viktigt att planerare kan prata med barn?. *Movium Magasin*. Nr. 4, 2012. Sid. 14-18.

Patel, Runa och Davidson, Bo. (1991) *Forskningsmetodikens grunder*, Lund: Studentlitteratur AB. Tredje upplagan (2003).

Red. Friberg, Tora, Carina Listerborn, Birgitta Andersson & Christina Scholten. (2005) *Speglingar av rum, om könskodade platser och sammanhang*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion (2005).

Siewertz, Filip (2003) *Trivsel Trygghet Tillgänglighet i staden på äldre dar*. Examensarbete i Landskapsarkitektur. Grundnivå. SLU Alnarp.